

ક્રમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા
(Faculty of Rural Studies)

બી. આર. એસ. : ૧. રૂરાલ ક્લર્મ મેનેજમેન્ટ

૨. રૂરાલ સોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ એન્ડ હેલ્થ

ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પદ્ધતિનો અભ્યાસક્રમ

સેમેસ્ટર-૧ અને સેમેસ્ટર-૨

ગ્રામવિદ્યા સ્નાતકનો અભ્યાસક્રમ

જૂન-૨૦૧૧ થી અમલમાં...

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-1

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage						Name of Subject		Weekly Teaching Hours	
			Internal		External		Total	Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The.	Pra.	
			The.	Pra.	The.	Pra.						
1	Core-1	5	20	10	50			Soil Science & Soil Management	Applied Science	4	2	
2	Core-2	5	20	10	50	20	100	Animal Husbandry & Dairy Science	Basic Homescience	4	2	
3	Elective-1	5	30	--	70	--	100	History of Indian Society or Rural Sociology	History of Indian Society or Rural Sociology	5	--	
4	Elective-2	5	30	--	70	--	100	Principle of Economics or Social Psychology	Principle of Economics or Social Psychology	5	--	
5	Inter Disci.-1	4	30	--	70	--	100	Gujarati	Gujarati	4	--	
6	Inter Disci.-2	4	30	--	70	--	100	English	English	4	--	
7	Self Study	3	--	50	--	--	50	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	--	6	
	Total	31	160	70	380	40	650			26	10	

Note: The passing standard shall be 40 % in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G.Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-2

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage						Name of Subject		Weekly Teaching Hours	
			Internal		External		Total	Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The.	Pra.	
			The	Pra.	The	Pra.						
1	Core-3	6	20	10	50	20	100	Horticulture-Crop Production	Food Science & Dairy-Science	4	4	
2	Core-4	5	20	10	50	20	100	Extension Education	Consumer Education	4	2	
3	Elective-3	4	30	--	70	--	100	Social Development Through Gandhian-Thought or Scenario of Gandhian-Life	Social Development Through Gandhian-Thought or Scenario of Gandhian-Life	4	--	
4	Elective-4	4	30	--	70	--	100	Health & Hygiene or Communitive Health	Health & Hygiene or Communitive Health	4	--	
5	Inter Disci.-3	4	30	--	70	--	100	Hindi	Hindi	4	--	
6	Inter Disci.-4	3	30	--	70	--	100	Computer Application	Computer Application	2	2	
7	Self Study	3	--	50	--	--	50	Field Work/ Shibir/Educational Tour	Field Work/ Shibir/Educational Tour	--	6	
Total			160	70	380	40	650			22	14	

Note: The passing standard shall be 40 % in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G.Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-3

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage						Name of Subject		Weekly Teaching Hours	
			Internal		External		Total	Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The.	Pra.	
			The.	Pra.	The.	Pra.						
1	Core-5	5	20	10	50	20	20	100	Crop Protection	Home Appliances	4	2
2	Core-6	5	20	10	50	20	20	100	Agriculture Engineering	Family Clothing	4	2
3	Core-7	5	20	10	50	20	20	100	Main Subject Paper-7 - Agronomy - Animal Husbandry - Extension Education - Social Science	Principle of Nutrition or School Nursery Education	4	2
4	Elective-5	4	30	--	70	--	--	100	Environment or Natural Resources	Environment or Natural Resources	4	--
5	Inter Disci.-5	4	30	--	70	--	--	100	Hindi	Hindi	4	--
6	Inter Disci.-6	3	30	--	70	--	--	100	Computer	Computer	2	2
7	Self Study	3	--	50	--	--	--	50	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	--	6
Total			150	80	360	60	650				22	14

Note: The passing standard shall be 40 % in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G.Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-4

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage				Name of Subject		Weekly Teaching Hours		
			Internal		External		Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The.	Pra.	
			The	Pra.	The	Pra.					Total
1	Core-8	5	20	10	50	20	100	Agriculture Chemistry	Home Decoration	4	2
2	Core-9	5	20	10	50	20	100	Agriculture Research & Statistics	Family Welfare	4	2
3	Core-10	5	20	10	50	20	100	Main Subject Paper-10 - Agronomy - Animal Husbandry - Extension Education - Social Science	Meal Management or Child Behavior	4	2
4	Elective-6	4	30	--	70	--	100	Rural Economics & Co-operation or Rural Financial Management Gujarati	Rural Economics & Co-operation or Rural Financial Management Gujarati	4	--
5	Inter Disci.-7	4	30	--	70	--	100	English	English	4	--
6	Inter Disci.-8	4	30	--	70	--	100	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	--	6
7	Self Study	3	--	50	--	--	50			--	
	Total	30	150	80	360	60	650			24	12

Note: The passing standard shall be 40% in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G.Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-5

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage					Name of Subject		Weekly Teaching Hours		
			Internal		External		Total	Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The	Pra.	
			The	Pra.	The	Pra.						
1	Core-11	5	20	10	50	20	20	100	Plant Breeding	Home Management	4	2
2	Core-12	5	20	10	50	20	20	100	Agriculture Chemistry	Homescience Extension Education	4	2
3	Core-13	5	20	10	50	20	20	100	Main Subject Paper-13 - Agronomy - Animal Husbandry - Extension Education - Social Science	Community Nutrition or Handicapped Children Study	4	2
4	Elective-7	4	30	--	70	--	--	100	World Religion or Political Science	World Religion or Political Science	4	--
5	Inter Disci.-9	4	30	--	70	--	--	100	Gujarati	Gujarati	4	--
6	Inter Disci.-10	3	30	--	70	--	--	100	Computer	Computer	2	2
7	Self Study	3	--	50	--	--	--	50	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	--	6
Total			150	80	360	60	650				22	14

Note: The passing standard shall be 40% in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

U.G.Level Courses

Faculty of Rural Studies

B.R.S. - 1. Rural Farm Management

2. Rural Homescience Management & Health

Credit & Semester wise Course Design

Semester-6

Sr. No.	Type of Subject & Paper No.	Credit	Evaluation Weightage						Name of Subject		Weekly Teaching Hours	
			Internal		External		Total	Rural Farm Management	Rural Homescience Management & Health	The.	Pra.	
			The.	Pra.	The.	Pra.						
1	Core-14	5	20	10	50	20	100	Farm Management	Clothing Textile	4	2	
2	Core-15	5	20	10	50	20	100	Social Extension Education	Diet Therapy or Child Development	4	2	
3	Core-16	5	-	50 (Work Expe.)	50 (Dis.)	--	100	Dissertation & Work Experience	Dissertation & Work Experience	4	2	
4	Elective-8	4	30	-	70	--	100	Human Resource Development or Human Rights	Human Resource Development or Human Rights	4	--	
5	Inter Disci.-11	4	30	-	70	--	100	Hindi	Hindi	4	--	
6	Inter Disci.-12	4	30	-	70	--	100	English	English	4	--	
7	Self Study	3	-	50	-	--	50	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	Field Work/ Shibir/ Educational Tour	--	6	
Total		30	130	120	360	40	650			24	12	

Note: The passing standard shall be 40% in Theory, Practical, Internal and External marks of each and every subject.

Total Credit: Sem-1 31 + Sem-2 29 + Sem-3 29 + Sem-4 30 + Sem-5 29 + Sem-6 30 = 178

(૧) આંતરિક મૂલ્યાંકન માળખું :

- CBCS ના ધારાધોરણ મુજબ વિદ્યાર્થી સેમેસ્ટર દરમ્યાન પોતાની પ્રગતિનો આંક સમજી શકે તે માટે સેમેસ્ટરના દરેક વિષયનું મૂલ્યાંકનને ચાર વિભાગમાં વહેંચવામાં આવેલ છે. જેની વિગત નીચે મુજબ છે.

વિભાગ	અભ્યાસક્રમ પરીપૂર્ણ કરવાનું પ્રમાણ	મૂલ્યાંકનનું સ્વરૂપ	ગુણભાર	મૂલ્યાંકનનો સમયગાળો
આંત.મૂલ્યાં.૧	પ્રારંભિક૩૦%	એસાઈનમેન્ટ	૧૦%	સેમેસ્ટરના શરૂઆત ના પાંચ અઠવાડિયા.
આંત.મૂલ્યાં.૨	પ્રારંભિક પછીના ૩૦%	લેખિત કસોટી	૧૦%	સેમેસ્ટરના શરૂઆત ના દસ અઠવાડિયા.
આંત.મૂલ્યાં.૩	બાકી રહેલ અભ્યાસક્રમ ૪૦%	લેખિત કસોટી	૧૦%	સેમેસ્ટરના શરૂઆત ના પંદર અઠવાડિયા.
સેમેસ્ટર અંત મૂલ્યાંકન	૧૦૦%	સેમેસ્ટર અંત પરીક્ષા	૭૦%	સેમેસ્ટરનો કુલ સમયગાળો (૧૮ થી ૨૦ અઠવાડિયા).

★ જે કોઈ વિદ્યાર્થી આંતરિક મૂલ્યાંકનમાં નાપાસ થશે તો તે સેમેસ્ટરના અંતે લેવાનાર પરીક્ષામાં બેસી શકશે નહિ. પરંતુ જે કોઈ વિદ્યાર્થી આંતરિક મૂલ્યાંકનમાં નાપાસ થયેલ હોય અથવા તે કોઈ ચોક્કસ કારણોસર આંતરિક કસોટીમાં ગેરહાજર રહેલ હોય તો તેને નીચેની શરતો મુજબ આંતરિક કસોટી માટે વધુ એક તક આપવામાં આવશે. અને તેમાં તેને પાસ થવું અનિવાર્ય રહેશે.

(i) જે વિદ્યાર્થી સરકારી દવાખાનાના મેડિકલ ઓફિસર અથવા કેમ્પસ ડોક્ટર અથવા રજીસ્ટર્ડ મેડિકલ પ્રેક્ટિસનરનું માંદગી અંગેનું પ્રમાણપત્ર રજૂ કરે તો

(ii) વિદ્યાર્થીના નજીકના સગા સંબંધીનું અચાનક મૃત્યુ થાય તો

(૨) સેમેસ્ટર અંત પરીક્ષા : સેમેસ્ટર અંત પરીક્ષા ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પધ્ધતિના ગ્રામવિદ્યાશાખા , હેમચંદ્રાચાર્ય ઉ.ગુ. યુનિવર્સિટી,પાટણના ધારાધોરણ મુજબ લેવામાં આવશે.

(૩) ગ્રેડ આપવાની પધ્ધતિ :

★ ક્રેડિટ : અભ્યાસક્રમના પ્રમાણ માપવાના એકમને ક્રેડિટ કહે છે. આ વ્યાખ્યા મુજબ એક ક્રેડિટ બરાબર એક કલાકનું સૈધ્ધાંતિક શિક્ષણ કાર્ય. અને અઠવાડિયામાં દોઢ કલાકનું પ્રાયોગિક શિક્ષણકાર્ય.

★ ગ્રેડ અંક : અભ્યાસક્રમના પ્રશ્નપત્રોમાં વિદ્યાર્થીની પાત્રતા દર્શાવતા સૂચકાંકને ગ્રેડ અંક કહે છે. જે વિદ્યાર્થીએ અભ્યાસક્રમના પ્રશ્નપત્રોમાં વાસ્તવિક મેળવેલ ગુણનું રૂપાંતરણ છે. તેને O,A,B,C,D,E અને F જેવા ગ્રેડ અંકોમાં દર્શાવવામાં આવે છે. દરેક ગ્રેડ અંક ગુણની ચોક્કસ રેન્જ ધરાવે છે.

★ ગ્રેડ પોઈન્ટ : અભ્યાસક્રમના પ્રશ્નપત્રોમાં વિદ્યાર્થીએ મેળવેલ ગુણના ગ્રેડ અંકના ગુણાંકને ગ્રેડ પોઈન્ટ કહે છે.

★ ગ્રેડ દર્શાવતું માળખું :

ગુણના ટકા રેન્જ	ગ્રેડ અંક	ગ્રેડ પોઈન્ટ
85 થી 100	O	10
70 થી < 85	A	9
60 થી < 70	B	8
55 થી < 60	C	7
50 થી < 55	D	6
40 થી < 50	E	5
40 થી ઓછા	F	૦

હોમ ચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પદ્ધતિનો સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

- બી. આર. એસ. - 1. ૩૨૯ કાર્મ મેનેજમેન્ટ
2. ૩૨૯ ક્ષેત્રસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ
સેમેસ્ટર- 1 અભ્યાસક્રમ

મૂલ્યાંકન માળખું

ક્રમ	વિષય		વિકસી પાકર અને ઉપર નં.	ક્રેડિટ	અભ્યાસીકાન વર્ષ (1 વર્ષ=1 ક્રેડિટ)				સેમીન્ટિક				પ્રાયોગિક			સેમેસ્ટર પુસ્તકોનો સમગ્ર	
	સુષ કાર્મ મેનેજમેન્ટ	સુષ ક્ષેત્રસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ			સે	પા	પ્ર	આં	સમી	ક્રેડ	આં	સમી	ક્રેડ	સે	પા	ક્રેડ	સે
1	જમીન વિજ્ઞાન અને જમીન વ્યવસ્થા	એવાઈડ સાયન્સ	Core-1	૫	૪	2	4	20	40	30	10	30	30	100	2/00 ક્રેડિટ	1/00 ક્રેડિટ	
2	પર્યાવરણ અને ઊંચી વિજ્ઞાન	ભૌતિક ક્ષેત્ર સાયન્સ	Core-2	૫	૪	2	4	20	40	30	10	30	30	2/00 ક્રેડિટ	1/00 ક્રેડિટ		
3	ભારતીય સમાજની ઇતિહાસ અભ્યાસ આમ સમાજશાસ્ત્ર	ભારતીય સમાજની ઇતિહાસ અભ્યાસ આમ સમાજશાસ્ત્ર	Elective-1	૫	૫	--	૫	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--	
૪	અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો અભ્યાસ સમાજશાસ્ત્રી મનોવિજ્ઞાન	અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો અભ્યાસ સમાજશાસ્ત્રી મનોવિજ્ઞાન	Elective-2	૫	૫	--	૫	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--	
૫	ગુજરાતી	ગુજરાતી	Inter Disci.-1	૪	૪	--	૪	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--	
૬	અંગ્રેજી	અંગ્રેજી	Inter Disci.-2	૪	૪	--	૪	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--	
૭	કોમ્પ્યુટર/સિબિર/સોફ્ટવેર પાઠ્ય	કોમ્પ્યુટર/સિબિર/સોફ્ટવેર પાઠ્ય	Self Study	૩	--	4	4	--	--	--	૫0	--	૫0	૫0	--	--	
	કુલ		--	31	24	10	34	140	300	૫૪0	30	30	110	140	--	--	

નોંધ: વિદ્યાર્થીને દરેક વિષયના સેમીન્ટિક ગ્રુપ, પ્રાયોગિક ગ્રુપ, ચાતરિક ગ્રુપ અને સેમેસ્ટર ગ્રુપમાં પાસ વધાવુ ધોરણ ૪0 ટકા હોશે.

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પદ્ધતિનો સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. - 1. ૩૨૯ સાર્વ મેનેજમેન્ટ

૨. ૩૨૯ સ્ટ્રાટેજિક મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સેમેસ્ટર-૨ અભ્યાસક્રમ

મૂલ્યાંકન માળખું

ક્રમ	વિષય		વિષયની પાકર અને પાકર નં.	ક્રેડિટ	અભ્યાસિક વર્ષ (1 વર્ષ=1 ક્રેડિટ)				સૈદ્ધાન્તિક				પ્રાયોગિક		સેમેસ્ટર અભ્યાસનો સમય	
	૩૨૯ સાર્વ મેનેજમેન્ટ	૩૨૯ સ્ટ્રાટેજિક મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ			સે	પા	૨	૪	ક્રેડિટ	સમ	કુલ	ક્રેડિટ	સમ	કુલ	સે	પા
1	આગાહત- પાકરીયાદન	કુલ સાયન્સ & ડેટા સાયન્સ	Core-3	4	૪	૪	૮	20	40	30	10	20	30	100	2/00 ક્રેડિટ	1/00 ક્રેડિટ
2	વિસ્તરણ શિક્ષણ	કંપ્યુટર એપ્લિકેશન	Core-4	૫	૪	2	4	20	40	30	10	20	30	100	2/00 ક્રેડિટ	1/00 ક્રેડિટ
3	ગાંધીચિંતાર દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાન અથવા ગાંધીજીવન દર્શન	ગાંધીચિંતાર દ્વારા સામાજિક વિજ્ઞાન અથવા ગાંધીજીવન દર્શન	Elective-3	૪	૪	--	૪	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--
૪	આરોગ્ય અને સ્ક્રીનિંગ વિજ્ઞાન અથવા સામુદાયિક આરોગ્ય	આરોગ્ય અને સ્ક્રીનિંગ વિજ્ઞાન અથવા સામુદાયિક આરોગ્ય	Elective-4	૪	૪	--	૪	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--
૫	ફિની	ફિની	Inter Disci.-3	૪	૪	--	૪	30	30	100	--	--	--	100	3/00 ક્રેડિટ	--
4	કંપ્યુટર એપ્લિકેશન	કંપ્યુટર એપ્લિકેશન	Inter Disci.-4	3	2	2	૪	20	40	30	10	20	30	100	2/00 ક્રેડિટ	1/00 ક્રેડિટ
3	ફિનાલ/ શિબિર/ શૈક્ષણિક પ્રવાસ	ફિનાલ/ શિબિર/ શૈક્ષણિક પ્રવાસ	Self Study	3	--	4	4	--	--	--	40	--	40	40	--	--
	કુલ		--	2૬	22	1૪	24	140	240	410	60	40	180	440	--	--

નોંધ: વિદ્યાર્થીને દરેક વિષયના સૈદ્ધાન્તિક ગ્રુપ, પ્રાયોગિક ગ્રુપ, આંતરિક ગ્રુપ અને સેમેસ્ટર ગ્રુપમાં પાસ થવાનું ધોરણ ૪0 ટકા રહેશે.

અનુક્રમણિકા

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પદ્ધતિનો સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. (૩૨૯ કાર્મ મેનેજમેન્ટ)

સેમેસ્ટર - ૧ અભ્યાસક્રમ			
ક્રમ	વિષય	વિષયની પ્રકાર અને પેપર નંબર	પેજ નંબર
૧	જમીન વિજ્ઞાન અને જમીન વ્યવસ્થા	Core-1	૧૩
૨	પશુપાલન અને ડેરી વિજ્ઞાન	Core-2	૧૭
૩	ભારતીય સમાજની ઇતિહાસ અથવા ગ્રામ સમાજશાસ્ત્ર	Elective-1	૨૬ ૨૯
૪	અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો અથવા સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન	Elective-2	૩૨ ૩૫
૫	ગુજરાતી	Inter Disci.-1	૩૯
૬	અંગ્રેજી	Inter Disci.-2	૪૩
૭	ક્ષેત્રકાર્ય/શિબિર/શૈક્ષણિક પ્રવાસ	Self Study	૪૭

સેમેસ્ટર - ૨ અભ્યાસક્રમ			
ક્રમ	વિષય	વિષયની પ્રકાર અને પેપર નંબર	પેજ નંબર
૧	બાગાયત - પાકઉત્પાદન	Core-3	૫૦
૨	વિસ્તરણ શિક્ષણ	Core-4	૫૩
૩	ગાંધીવિચાર દ્વારા સામાજિક વિકાસ અથવા ગાંધીજીવન દર્શન	Elective-3	૬૨ ૬૭
૪	આરોગ્ય અને સ્વચ્છ વિજ્ઞાન અથવા સામુદાયિક આરોગ્ય	Elective-4	૭૨ ૭૬
૫	હિન્દી	Inter Disci.-3	૮૧
૬	કોમ્પ્યુટર એપ્લિકેશન	Inter Disci.-4	૮૬
૭	ક્ષેત્રકાર્ય/શિબિર/શૈક્ષણિક પ્રવાસ	Self Study	૪૭

અનુક્રમણિકા

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ક્રેડિટ અને સેમેસ્ટર પદ્ધતિનો સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. (૩૨૯ કાર્મ મેનેજમેન્ટ)

સેમેસ્ટર - ૧ અભ્યાસક્રમ			
ક્રમ	વિષય	વિષયની પ્રકાર અને પેપર નંબર	પેજ નંબર
૧	એપ્લોઈડ સાયન્સ	Core-1	૨૨
૨	વેજિક ફીમસાયન્સ	Core-2	૨૪
૩	ભારતીય સમાજનો ઇતિહાસ અથવા ગ્રામ સમાજશાસ્ત્ર	Elective-1	૨૬ ૨૯
૪	અર્થશાસ્ત્રના સિધ્ધાંતો અથવા સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન	Elective-2	૩૨ ૩૫
૫	ગુજરાતી	Inter Disci.-1	૩૯
૬	અંગ્રેજી	Inter Disci.-2	૪૩
૭	ક્ષેત્રકાર્ય/શિબિર/શૈક્ષણિક પ્રવાસ	Self Study	૪૭

સેમેસ્ટર - ૨ અભ્યાસક્રમ			
ક્રમ	વિષય	વિષયની પ્રકાર અને પેપર નંબર	પેજ નંબર
૧	ફૂડ સાયન્સ એન્ડ ડેરી સાયન્સ	Core-3	૫૮
૨	ગ્રાહક શિક્ષણ (કન્સ્યુમર ઓબ્જેક્શન)	Core-4	૬૦
૩	ગાંધીવિચાર દ્વારા સામાજિક વિકાસ અથવા ગાંધીજીવન દર્શન	Elective-3	૬૨ ૬૭
૪	આરોગ્ય અને સફાઈ વિજ્ઞાન અથવા સામુદાયિક આરોગ્ય	Elective-4	૭૨ ૭૬
૫	હિન્દી	Inter Disci.-3	૮૧
૬	કોમ્પ્યુટર એપ્લીકેશન	Inter Disci.-4	૮૬
૭	ક્ષેત્રકાર્ય/શિબિર/શૈક્ષણિક પ્રવાસ	Self Study	૪૭

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 1

વિષય : જમીન વિજ્ઞાન અને જમીન વ્યવસ્થા, Core Paper No -1. Credit - 5
(SOILSCIENCE AND SOIL MANAGMENT)

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	મેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રના સમય
(સૈ) ૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨ કલાક
(પ્રા) ૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧ કલાક
કુલ - ૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

જમીન પૂર્ણનીય અને ફળદાયી છે. તેનાં સુફળ વિપુલ પ્રમાણમાં પ્રાપ્ત કરવા માટે તેનું મહત્વ ઉંડાણથી સમજવાની તેમજ તેની માવજત કરવી જરૂરી રહે છે. "હાઈડ્રોપોનિક્સ" જેવી જમીન વિના ઉત્પન્ન લેવાની વ્યવસ્થા વિકસી હોવા છતાં તે જમીનનું સંપૂર્ણ સ્થાન લઈ શકે તેમ નથી. માનવ વિકાસ માટે જમીન વિજ્ઞાન અને જમીન વ્યવસ્થાનું ખૂબ જ મહત્વનું છે. જમીન અને તેની ઉપર ઉઘાડવામાં આવતા પાકએ બંને વચ્ચે રહેલો સંબંધ યથાર્થ રીતે સમજવાથી જમીન વ્યવસ્થાની દિશામાં આગળ વધી શકાય છે. આ વિષય સાધારણતઃ ઘણો સરળ જણાય છે. પરંતુ તે ઘણો ગુંચવણ ભરેલો પણ સાબિત થયેલો છે. જમીન વિજ્ઞાન સમજવા જમીન રસાયણશાસ્ત્ર, જમીન ભૌતિકશાસ્ત્ર, જમીન જીવાણુશાસ્ત્ર, છોડ દેહધર્મવિજ્ઞાન વગરેનું વિષયોનું જ્ઞાન પણ સમજવું જરૂરી છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) ખેતીને ઉપયોગી જમીનનું વિજ્ઞાન સમજી, જમીનનું ખેતીમાં મહત્વ સમજે.
- (૨) જમીનની ફળદ્રુપતા સાથે ઉત્પાદકતાનો તફાવત સમજે.
- (૩) ફળદ્રુપતા કેન્દ્રિત જમીન વ્યવસ્થા કેમ કરવી તે શીખે.
- (૪) જમીન સંરક્ષણના કાર્યોનું નિરીક્ષણ કરે.
- (૫) પાક ફેરબદલીના આયોજનને તૈયાર કરતાં શીખે.
- (૬) વિશિષ્ટ સંજોગોમાં જમીન વ્યવસ્થા કેમ કરવી તે જાણે.
- (૭) કુદરતી સંપત્તિ જેવી કે જમીન, પાણીના વિકાસ અને વ્યવસ્થાપન કરતાં શીખે.
- (૮) ખેતીમાં વપરાતા પદાર્થોનો વિવેકપૂર્વક ઉપયોગ કરતાં શીખે.
- (૯) સુકી ખેતીના વિસ્તારમાં ઉત્પાદન વધારનારા કાર્યક્રમો સમજી તે મુજબ આયોજન કરે.

- (૧૦) ખારી ભાસ્મિક જમીનોની સુધારણાનું વિજ્ઞાન સમજે.
- (૧૧) ખારી ભાસ્મિક જમીનોની સુધારણાનું વિજ્ઞાન સમજે.
- (૧૨) ખાતરોનો ડહાપણ ભર્યો ઉપયોગ કેમ કરવો તે જાણે.
- (૧૩) જમીન માટે સેન્દ્રિય ખાતરો અને સેન્દ્રિય પદાર્થો નું મહત્વ સમજે.
- (૧૪) વૈજ્ઞાનિક પદ્ધતિથી છાણીયું અને કંપોસ્ટ ખાતર બનાવતાં શીખે અને વર્મીકલ્ચર વિશે જાણે.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧

- ૧.૧ જમીન બનાવતા ખડકો અને તેના પ્રકારો.
- ૧.૨ જમીનની રચના - જમીન બનાવતા પરિબળો.
- ૧.૩ જમીન પ્રોફાઇલ તેના થર અને વિકાસ.
- ૧.૪ જમીનના ઘટકો, પ્રણાલી અને કાર્યો.

એકમ - ૨

- ૨.૧ જમીનના ભૌતિક ગુણધર્મો
- ૨.૨ જમીનમાં રહેલ ભેજના પ્રકાર જમીનમાં ભેજની હેરફેર - ગતિવિધિ
જમીન ભેજના માપકો - નિયંત્રકો.
- ૨.૩ જમીનનું રાસાયણિક અંદારણ
જમીનનો પી.એચ. અને પેટી માટેનું મહત્વ.
જમીન પી.એચ. આંકનું માપન.
જમીનની આયન વિનિમય શક્તિ અને તેનું મહત્વ.

એકમ - ૩

- ૩.૧. જમીન વ્યવસ્થાની વ્યાખ્યા અને સિદ્ધાંતો.
- ૩.૨ જમીન સંરક્ષણની સમસ્યા અને ઉપાય.
- ૩.૩ જમીનની ફળદ્રુપતાની જાણવણી.
પાક ફેર બદલી, મિશ્ર પાક, વાસલ ખેડ.
- ૩.૪ જમીન ની ફળદ્રુપતા અને ખાતરો
પોષક તત્વોની આવશ્યકતા નક્કી કરવાના સિદ્ધાંતો.
- ૩.૫ પોષક તત્વોના છોડમાં કાર્યો અને તેના પ્રમાણની છોડ પર અસર.
તત્વોના ઘટના ચિહ્નો અને કારણો.

એકમ -૪

- ૪.૧ સેન્દ્રિય ખાતરો.
- ૪.૨ રાસાયણિક ખાતરોની વિશિષ્ટતાઓ.
- ૫.૩ ખાતરોનો કાર્યક્ષમ ઉપયોગ.
- ૪.૪ ખાતર આપવાની પદ્ધતિઓ.
- ૪.૫ પોષક તત્વો પરથી ખાતરનો જથ્થો શોધવાના દાખલાઓ.

એકમ - ૫

- ૫.૧ જળ સિંચન ,મહત્વ, લાભાલાભ, પ્રકાર અને પદ્ધતિઓ , પાણીનો કચકસત્ત્મર્યો ઉપયોગ, વરસાદી પાણીનો સંચય, પાણીનો ભૂગર્ભ જથ્થો અને તેની ભાવિ અસરો.
- ૫.૨ જમીન સુધારણા, ક્ષારીય અને ભાસ્મિક જમીનો અને સુધારણા, ખારીજમીન સુધારણાની રાજ્યની યોજનાઓ.
- ૫.૩ સોઈલ હેલ્થકાર્ડ એટલે શું ? તેની અગત્યતા તેની ભાવિ અસરો અને શ્રુટિઓ.
- ૫.૪ સૂકી ખેતી, પ્રશ્નો, સિદ્ધાંતો અને સૂકી ખેતીનાં સંશોધન કેન્દ્રો.

પ્રત્યક્ષ કાર્ય :

૧. ગુજરાત રાજ્યના ખડકો, ખનીજોની ઓળખ કરવી અને તેની લાક્ષણિકતાઓ જાણવી.
૨. જમીનનો પ્રક્ષોઈલ જોવો અને તેનો અભ્યાસ કરવો.
૩. જમીન ઘોવાણના પ્રકાર અને જમીન સંરક્ષણના પગલાંઓનું નિરીક્ષણ કરવું.
(સ્થાનિક કેમ્પસને ધ્યાનમાં રાખીને)
૪. પાક ફેરબદલી માટેનું આયોજન કરવું.
૫. જળસિંચનની જુદી જુદી પદ્ધતિઓનું નિરીક્ષણ કરવું.
૬. સૂકીખેતી વિસ્તારમાં એકરદીઠ ઉત્પાદન વધારવાનું આયોજન કરવું.
૭. જમીન સુધારણા કેન્દ્રની મુલાકાત લેવી.
૮. જમીનની વિશિષ્ટ ઘનતા કાઢવી.
૯. જમીનના કણાવકાશના ટકા કાઢવા.

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

૧. વ્યાખ્યાન	૬. સ્લાઈડ શો
૨. જૂથચર્ચા	૭. સ્વાધ્યાય
૩. પ્રયોગ	૮. પર્યટન - મુલાકાત
૪. નિદર્શન	૯. ચાર્ટસ
૫. વિડિયો ફિલ્મ શો	૧૦. નમૂનાઓ

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ :

૧. લેખિત પરીક્ષા	૩. પ્રાયોગિક પરીક્ષા
૨. મૌખિક પરીક્ષા	૪. સ્વાધ્યાય

૭. સહ અભ્યાસ પદ્ધતિ :

૧. જળ સિંચનની વિવિધ પદ્ધતિઓના નિદર્શન કરવા.
૨. કંપોસ્ટની વિવિધ પદ્ધતિઓના નિદર્શન કરવા.
૩. ખાતરના વિવિધ નમૂના એકઠા કરવા.

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

૧.	જમીન વિજ્ઞાન	-	હીરાભાઈ દેસાઈ
૨.	જમીન વિજ્ઞાન ભાગ - ૧	-	પંડયા, હડીયા, મહેતા
૩.	ખાતરો અને પાક ઉત્પાદન	-	ચિમનભાઈ પટેલ
૪.	જમીન વિજ્ઞાન અને વ્યવસ્થા	-	બાબુભાઈ અવરાણી
૫.	જમીન વિજ્ઞાન ભાગ - ૨	-	પી.એન. મહેતા
૬.	સેન્દ્રિય ખાતર	-	બાબુભાઈ અવરાણી
૭.	સૂકીખેતીમાં જળ અને જમીન સંરક્ષણ	-	કે.એલ.ભોઈ
૮.	ખાતરોની માહિતી અને ખેતી સુધારણા	-	સોમાભાઈ કે. પટેલ
૯.	પ્રાયોગિક જમીન વિજ્ઞાન ભાગ - ૧	-	ડો. એચ.સી.મહેતા,
ડો.પી.એમ. મહેતા.
૧૦.	Nature & properties of Soil 10th Ed	-	N.C. Brudy
૧૧.	Text book of soil Science	-	Biswas
૧૨.	Soils, their Formation,
Classification and distribution	-	Fitzpatrick
૧૩.	Soil Erosion and conservation	-	Morgan
૧૪.	Chemistry of the Soil	-	Firman Bear
૧૫.	Bio- fertilizers In Indian Agriculture	-	L.L.Somani
૧૬.	Introductory Soil Science	-	Dilipkumar Das

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 1

વિષય : પશુપાલન અને ડેરી વિજ્ઞાન, CORE PAPER NO. 2. Credit - 5
(ANIMAL HUSBANDRY & DAIRY SCIENCE)

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
(સૈ) ૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨ કલાક
(પ્રા) ૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧ કલાક
કુલ - ૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

આજે વિશ્વ એકવીસમી સદી તરફ જઈ રહ્યું છે. ત્યારે અનેક ક્ષેત્રોમાં (દા.ત વિજ્ઞાન, કૃષિ, ટેકનોલોજી) થઈ રહેલા ઝડપી પરિવર્તનો ઉડીને આંખે વળગે તેવા છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ આપતી મહાવિદ્યાલયોમાં ખેતી, ગોપાલન વિષયોનો અભ્યાસક્રમ ચલવવામાં આવે છે. તેમાં પશુપાલનને ખેતી નો પુરક વ્યવસાય ગણવામાં આવ્યો છે. પશુપાલન અને ડેરી વિજ્ઞાન વિષય આજના યુગમાં વિદ્યાર્થી અને સમાજને ખૂબ ઉપયોગી નીવડે તેવો છે. આ વિષયનું ફક્ત પુસ્તકીયું (સૈદ્ધાંતિક) જ્ઞાન ન આપતાં પ્રત્યક્ષ (પ્રાયોગિક) કાર્યને ઘણું જ અનિવાર્ય સ્થાન અપાયું છે. આ અભ્યાસક્રમનો હેતુ વિદ્યાર્થીને એવો સક્ષમ બનાવવાનો છે કે જેથી વિદ્યાર્થી આ અભ્યાસ પછી પશુપાલન નો વ્યવસાય કરી પોતાની રોજગારી સ્વયં ઉભી કરી સમાજને અને પશુ પાલકોને માર્ગદર્શકરૂપ બને તેવો છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) ગામડાના પશુપાલનના પ્રશ્નોનો અભ્યાસ કરે.
- (૨) પશુપાલનના વ્યવસાયના પાયાના આધારસ્તંભો- પશુવ્યવસ્થા, પશુસંવર્ધન, પશુચિકિત્સા, પશુપોષણ, પશુમાવજતનો અભ્યાસ કરે, વ્યવહારમાં અમલીકરણ જાણે.
- (૩) સારા પશુનાં લક્ષણો જાણે અને ઓળખે.
- (૪) પશુપાલન અને પર્યાવરણનો ટકાઉ વિકાસ સંબંધ સમજે.
- (૫) નવા સંશોધનોના પારિભાષિક શબ્દોથી વિદ્યાર્થીઓ વાકેફ થાય.
(ડીહોર્નીંગ, સાયલેજ, રસીકરણ, એમ્પ્રીઓ ટ્રાન્સફર)

- (દ) દૂધ અને દૂધના પદાર્થોનું મહત્વ સમજી આધુનિક ડેરીઉદ્યોગ વિષે જાણે.
- (ઝ) પશુ આરોગ્ય અને પ્રાથમિક સારવાર વિષે જ્ઞાન મેળવે.
- (ચ) ચારા ખેતી વિશે જાણકારી મેળવે અને તેનું મહત્વ સમજે.
- (છ) ગામડાના પશુધનની પરિસ્થિતીનો અભ્યાસ કરે.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧

★ પશુપાલનનું મહત્વ અને ગાય ભેંસની વિવિધ ઓલાદો :

- ૧.૧ માનવજીવનમાં પશુપાલનનું મહત્વ.
- ૧.૨ ભારતની ગાયોની મુખ્ય ઓલાદોની વિશેષતાઓ. તેનું વર્ગીકરણ અને ગુજરાતની ગીર, કાંકરેજ અને ડાંગી ગાયોનો વિગતે અભ્યાસ કરવો.
- ૧.૩ પરદેશી ગાયોની ઓલાદો- એચ.એફ., જર્સી, બ્રાઉનસ્વીસ, લાલડેનનો વિગતે અભ્યાસ અને તેનું દેશી ઓલાદો સાથે સંકરણ.
- ૧.૪ ભારતની ભેંસોની મહત્વની ઓલાદો અને તેનો અભ્યાસ, મહેસાણી, સુરતી, જાફરાબાદી.

એકમ -૨

★ પશુ સંવર્ધન :

- ૨.૧ પશુપ્રજનન તંત્ર - નર અને માદા પ્રજનન તંત્રનો સામાન્ય પરિચય.
- ૨.૨ કૃત્રિમ બીજદાનની વ્યાખ્યા, લાભ અને મર્યાદાઓ.
- ૨.૩ દૂધાળ ગાયની પસંદગી - ગાયના બાહ્ય લક્ષણો, દુધાળા લક્ષણો, ઉત્પાદન ક્ષમતા, વેતરક્રમ, ઓલાદની શુદ્ધતા, આર્થિક લક્ષણો અને અન્ય બાબતો.

એકમ - ૩

★ પશુપોષણ :

- ૩.૧ વાગોળતા પશુઓનું પાચનતંત્ર - તેની રચના અને ક્રિયાઓ.
- ૩.૨ પશુને જરૂરી પોષકતત્વો- પ્રોટીન, કાર્બોહાઇડ્રેટ્સ, તૈલી પદાર્થ, ખનિજ અને વિટામીન.
- ૩.૩ ખોરાક ખવરાવતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો.
- ૩.૪ ચારાના પાકો - મકાઈ, જુવાર , ઓટ, હાઈબ્રીડ નેપીઅર અને રજકાની વૈજ્ઞાનિક ખેતી પદ્ધતિ.

એકમ - ૪

★ પશુ ચિકિત્સા અને પશુ વ્યવસ્થા :

૪.૧ પશુની પ્રથમિક સારવાર અને તેનુ મહત્વ , પ્રાથમિક સારવારની મહત્વની દવાઓનો પરીચય- ટીંકચર આયોડીન, ટીંકચર બેન્બોઈન , પોટેશિયમ પરમેગેનેટ , આયોડેક્સ બોરીડ પાવડર , ઝીંક ઓક્સાઈડ , હાઈડ્રોજન પેરોક્સાઈડ , મેગ્નેશિયમ સલ્ફેટ , ગંધકનો મલમ , મોરચુથુ, ટર્પેનટાઈન તેલ વગેરે.

૪.૨ ગાભણ અને તાજુ વિચાયેલ ગાયની માવજત.

૪.૩ નવજાત વાછરૂની માવજત અને ખીરૂ આપવું.

એકમ - ૫

★ દૂધનું મહત્વ :

૫.૧ માનવ ખોરાકમાં દૂધ અને દૂધનું મહત્વ.

૫.૨ દુગ્ધ પદાર્થો - દહીં , છાસ , માખણ , ઘી , માવો , મલાઈ.

૫.૩ સ્વચ્છ દૂધ ઉત્પાદન માટે કાળજીઓ.

પ્રત્યક્ષ કાર્ય :

૧. સંસ્થાની ગૌશાળાના મકાનોની રચનાનો અભ્યાસ કરે.

૨. તાજુ વિચાયેલ ગાય અને તાજા જન્મેલા વાછરૂની માવજત કરવી.

૩. પ્રગતિશીલ પશુપાલકની મુલાકાત લેવી.

૪. દેશી અને સંકર પશુઓના બાહ્ય લક્ષણોની ઓળખ કરવી.

૫. કાંકરેજ ઓલાદની લક્ષણો પરથી ઓળખ કરવી.

૬. પ્રાથમિક સારવારની દવાઓનો પરિચય મેળવે.

૭. ગીર ઓલાદની લક્ષણો પરથી ઓળખ કરવી.

૮. ગૌશાળાની ચારા ખેતીના પાકોનો પરિચય કરવો.

૯. ઋતુમાં આવેલ ગાયના ચિહ્નોનો અભ્યાસ કરવો.

૧૦. સાજા અને માંદા ટોરનાં લક્ષણો જાણે.

૫. શિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

૧. વ્યાખ્યાન

૫. સ્વાધ્યાય

૯. કૅમ્પ શિબિર

૨. પ્રયોગ

૬. પ્રદર્શન

૧૦. મુલાકાત

૩. પ્રશ્નોત્તરી

૭. નિદર્શન

૧૧. મોડેલ

૪. ગ્રુપચર્ચા

૮. ચાર્ટ

૧૨. પ્રવાસ

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિઓ :

૧. પ્રેક્ટીકલ કાર્ય
૨. સ્વાધ્યાય ---- ૫.
૩. નિદર્શન
૪. પ્રશ્નોત્તર
૫. પરીક્ષા પ્રવિધિ

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :

૧. ગૌશાળાના દૈનિક કાર્યમાં વિદ્યાર્થીને શ્રમ, ટુકડી કાર્યના ભાગરૂપે જોડવા.
૨. ઉત્તમ પશુપાલકની મુલાકાત.
૩. દૂધની બનાવટોનો રસોડામાં ઉપયોગ કરવો.
૪. ઘાસચારાના મ્યુઝિયમ બનાવવા.

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	લેખક
૧.	વ્યવહારૂ ગોપાલન	કૃષ્ણલાલ શુક્લ
૨.	પશુચિકિત્સાવિજ્ઞાનનાં મૂળતત્વો.	ડો. ન.પ્ર.બુચ
૩.	પશુ સંવર્ધન	પ્રો.ડો. આર.કે. શુક્લ
૪.	દૂધ અને દૂધની બનાવટો	ડો.બી.એન.પટેલ
૫.	ચારા ખેતી	કૃષ્ણલાલ શુક્લ
૬.	પશુમાદા રોગ અને પ્રસુતિવિજ્ઞાન	ડો.એસ.બી.કોડાગલી
૭.	પશુપાલન	ડો. અરૂણ દવે
		ડો. ભરત આવસત્થી
૮.	ડેરી વિજ્ઞાન	ડો. બુચ
૯.	આધુનિક નફાકારક પશુપાલન	ડો. પી.કે. પ્રદાન અને સાથીઓ (BAIF)

હિન્દી

૧.	પશુધન પ્રબન્ધ	ડો. રામજીત શર્મા
૨.	પશુઓંકા ઈલાજ	ગુપ્ત
૩.	ફાર્મ પશુ પ્રજનન એવં ઉન્નધન	રાઈસ
૪.	ભૈંસ પાલન	ડો. એસ.સી.ચોપડા
૫.	ચારદાના પ્રાદ્યૌગિકી	ડો. ડી.જી.નાયક
૬.	પશુરોગ લાક્ષણિક ઔષધિ વિજ્ઞાન	ડો. સુરજ પાલ

અંગ્રેજી :

1. Handbook of Animal Husbandry I.C.A.R. Delhi
2. A Textbook of Animal Husbandry Dr. G.C. Benarjee
3. Milk and Milk C.H.Eckles
4. Manual on crossbred cows Dr. P.A.. Deore
5. Dairy cattle : Principles, problems, profits Donald L. Bath
6. Dairy Management in India C.MadamMohan
7. Manual on Buffaloes Dr. M.R. Bhosrekar, BAIF
Publication
8. Semen production and Artificial Dr. M.R. Bhosrekar, BAIF
Publication Insemination
9. Artificial Insemination and Dairy Dr.YP.Phadnis & Others,
Cattle Management BAIF Publication

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા: રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. : સેમેસ્ટર-૧

વિષય: એપ્લાઈડ સાયન્સ (Core Paper-1)
(Credit-5)

૧. માળખું:

	અઠવાડિયાના વર્ગો	આંતરિક ગુણાંકન	સેમેસ્ટર ગુણાંકન	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રની સમય
સૈ.	૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨/૦૦ કલાક
પ્રા.	૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧/૦૦ કલાક
કુલ	૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩/૦૦ કલાક

૨. હેતુ:

- વિજ્ઞાનની સંકલ્પના અને ખ્યાલ જાણવો.
- ગૃહવિજ્ઞાનમાં વિજ્ઞાનનું મહત્વ સમજવું.
- શૈક્ષણિક માળખામાં ગૃહવિજ્ઞાન વિષય પરત્વે બેજિક વિજ્ઞાનની સમજ.
- ગ્રામ્યવિકાસમાં ગૃહવિજ્ઞાનનું મહત્વ સમજવું.

૩. અભ્યાસક્રમ:

એકમ-૧:

- વિજ્ઞાન એટલે શું? વિજ્ઞાનની વિવિધ શાખાઓનો અભ્યાસ કરવો.
- અણુ, પરમાણુની આંતરિક રચના, અણુભારાંક, અણુક્રમાંક.
- ઇલેક્ટ્રોનની વેલેન્સી, મોલેક્યુલરનું બંધારણ.

એકમ-૨:

- ઑસિડ, બેઈજ, અને ક્ષાર, મીઠાની લાક્ષણિકતાઓ.
- પી.એચ. માપન અને તટસ્થીકરણની પ્રક્રિયા.
- દ્રવણની ઓકસિડેશન માપનના ઓકસિડેશન અભ્યાસ, નોર્મલીટી, મોલારીટી, ગ્રામ/લિટર વગેરે.

એકમ-૩:

- તત્વ, સંયોજન અને મિશ્રણ.
- પ્રકાશ પરિવર્તનના નિયમો, અરીસાના પ્રકાર.

- સૂર્યક્રૂરનો સિદ્ધાંત.
- ડેન્સિટી ઓફ સલ્ફેટ્સ ઓન્ડ સ્પેશીફિક ડેન્સિટી મેથડ.
- રાસાયણિક દ્રવણો અને તેનું મોલીક્યુલર ફોર્મ્યુલાનો ધરમાં ઉપયોગ.
- પાણી-H₂O, Salt-NaCl, Costic Soda-NaOH, સોડા-NaHCO₃, વોશીંગ સોડા-Na₂CO₃, વિનેગર-CH₃COOH, Glucose-C₆H₁₂O₆, લેક્ટીક ઍસિડ-CH₃CHOHCOOH, સાર્બીક ઍસિડ-C₆H₈O₇, બોરીક ઍસિડ-H₃BO₃, બ્લીચીંગ પાઉડર-CaOCl₂, ઇથાઇલ આલ્કોહોલ- C₂H₅OH

એકમ-૪:

- ગૃહવિજ્ઞાનમાં સૂક્ષ્મજીવાણુઓનું મહત્વ.
- સૂક્ષ્મજીવાણુઓની પ્રસ્તાવના.
- સ્ટરીલાઇઝેશન પ્રક્રિયા.
- આયવણની પ્રક્રિયા અને આયવણની વિવિધ વાનગીઓ.

એકમ-૫:

- ઇમ્યુનીટી.
- સૂક્ષ્મજીવાણુઓના વિકાસ પર અસર કરતા પરિબળો.
- વિવિધ પ્રકારના સૂક્ષ્મજીવાણુઓથી થતો ખોરાકીય ભગાડ.

પ્રાયોગિક કાર્ય:

- (૧) પ્રયોગશાળામાં કામ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો.
- (૨) રાસાયણિક પ્રયોગશાળામાં ઉપયોગી સાધનોની અભ્યાસ કરવો.
- (૩) ઍસિડ-બેઇઝ-ટેસ્ટ. લીટમસ પત્ર અને ઇન્ડિકેટર ટેસ્ટ.
- (૪) પી. એચ. માપન પદ્ધતિ - પી. એચ. સ્ટ્રીપ, યુનિવર્સલ ઇન્ડિકેટર, પી. એચ. મીટર.
- (૫) તટસ્થીકરણની પ્રક્રિયા.
- (૬) આર્કીમીડીઝના સિદ્ધાંતનો પ્રયોગ સમજવો.
- (૭) માઇક્રોસ્કોપના વિવિધ ભાગોની અભ્યાસ કરવો.
- (૮) ગંદા પાણીની સ્લાઇડ બનાવી. વિવિધ જીવાણુઓનો અભ્યાસ કરવો.

૪. સંદર્ભગ્રંથો:

- (૧) રાસાયણવિજ્ઞાન (ગૃહવિજ્ઞાન) - ઐ. કે. કાઝી - અતુલ પ્રકાશન
- (૨) જનરલ કેમેસ્ટ્રી - આનંદ પ્રકાશન
- (૩) બેક્ટેરીયોલોજી - ડૉ. ભોગીભાઈ કે. મેહતા.
યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણબોર્ડ, અમદાવાદ
- (૪) માઇક્રોબાયોલોજી - નર્સ અને ફોમસાયન્સ.
યુનિ. ગ્રંથ નિર્માણબોર્ડ, અમદાવાદ

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા: રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. : સેમેસ્ટર-૧

વિષય: બેઝિક હોમસાયન્સ (Core Paper-2)
(Credit-5)

૧. માળખું:

	અઠવાડિયાના વર્ગો	આંતરિક ગુણાંકન	સેમેસ્ટર ગુણાંકન	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રની સમય
સૈ.	૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨/૦૦ કલાક
પ્રા.	૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧/૦૦ કલાક
કુલ	૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩/૦૦ કલાક

૨. હેતુ:

- ગૃહવિજ્ઞાનની સંકલ્પનાની સમજ મેળવે.
- ગૃહવિજ્ઞાનના અભ્યાસ દ્વારા માનવીય મૂલ્યો વિકસાવે.
- શૈક્ષણિક માળખામાં ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણનું મહત્વ સમજે.
- ગ્રામીણ વિકાસમાં ગૃહવિજ્ઞાનની ભૂમિકા સમજે.

૩. અભ્યાસક્રમ:

એકમ-૧:

- ગૃહવિજ્ઞાનનો પરિચય, વ્યાખ્યા, મહત્વ અને જરૂરિયાત, ઉદ્ભવ અને ઈતિહાસ.
- ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણના સિદ્ધાંતો.

એકમ-૨:

- ગૃહવિજ્ઞાનનો અભ્યાસક્રમ.
- ગૃહવિજ્ઞાનના મુખ્ય વિષયો.
- ગૃહવિજ્ઞાન વિષયના સંબંધિત વિષયો.
- ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણની પદ્ધતિઓ.

એકમ-૩:

- શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે ગૃહવિજ્ઞાનનું સ્થાન.
- શાળા સ્તરે ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ.
- સામુદાયિક સ્તરે ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ.
- ઊચ્ચશિક્ષણ સ્તરે ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણની તકી.

એકમ-૪:

- ગૃહવિજ્ઞાન અને સ્વરોજગારી.
- ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ અને સ્વરોજગારી.
- ગ્રામીણ વિકાસમાં મહિલાઓનું યોગદાન.
- ગ્રામીણ મહિલાઓ દ્વારા કાર્ય: ૧. હસ્તકલા ઉત્પાદન
૨. બાળસંસ્કારકેન્દ્ર
૩. વસ્ત્રઉદ્યોગ સંબંધિત ઉત્પાદન
૪. ખાદ્યપદાર્થ સંબંધિત ઉત્પાદન
૫. વનસંપત્તિ નિર્માણ કાર્ય.

એકમ-૫:

- રાષ્ટ્રીય વિકાસમાં ગૃહવિજ્ઞાનની ભૂમિકા.
- ગૃહવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનું યોગદાન.
- ગૃહવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે રાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓનું યોગદાન.
- ગૃહવિજ્ઞાન ક્ષેત્રે સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું યોગદાન.

પ્રાયોગિક કાર્ય:

- (૧) ગૃહવિજ્ઞાન સંબંધિત કોલેજની મુલાકાત.
- (૨) ગૃહવિજ્ઞાન વિદ્યાશાખાના વિવિધ વિષયોની પ્રયોગશાખાનો વ્યવસ્થાપનની દ્રષ્ટિએ અભ્યાસ કરવી.
- (૩) ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ આધારિત સ્વરોજગારલક્ષી કેન્દ્રોની મુલાકાત લેવી.
- (૪) ગ્રામ્ય કિશોરીઓ માટે એક દિવસીય કાર્યશાખાનું અયોજન કરવું.
- (૫) પોષણ સેવાઓ સંદર્ભે કાર્ય કરતી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની મુલાકાત લેવી.

૪. સંદર્ભગ્રંથો:

(૧) ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ	- અનિતા વર્મા
(૨) ગૃહવિજ્ઞાન શિક્ષણ	- ડૉ. વિમલેશકુમારી
(૩) ગૃહવિજ્ઞાન	- ડૉ. ચંદ્રકાન્ત મહેતા
(૪) સીનીયર ગૃહવિજ્ઞાન	- ડૉ. ચંદ્રકાન્ત મહેતા અને સાધના ભક્ષીલા
(૫) ગૃહવિજ્ઞાન	- ડૉ. શ્રીમતી સુનીતા મિશ્રા
(૬) ગૃહવિજ્ઞાન પ્રસાર શિક્ષણ	- ડૉ. પ્રેમિલા વર્મા અને ડૉ. કાન્તી પાંડેય

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂરલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂરલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર -1

વિષય : ભારતીય સમાજનો ઇતિહાસ, Elective Paper No. 1
(History of Indian Society) Credit - 5

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૫	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ભારતના સાંસ્કૃતિક ગૌરવ અને વારસાના તાણાને આજના દેશકાળના સંદર્ભમાં આત્મસાત કરી વિદ્યાર્થી આજનો અને આવતી કાલનો બુદ્ધિનિષ્ઠ, ભાવનાશીલ, સહિષ્ણુ વિનયી નાગરિક અને ભારતીય સંસ્કૃતિના ઉત્તમ વારસાની ખેવના કરતો થાય તેની સંવર્ધના માટે પહેલ કરવા તરફ અભિમુખ થાય તેમજ ભારતીય સંસ્કૃતિની વિવિધતામાં એકતાની ભાવનાને પુષ્ટિ આપતો થાય એવી ભાવના આ વિષયના શિક્ષણ પાછળ અભિપ્રેત છે.

૩. હેતુઓ :

ગ્રામવિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીઓ :

- રાષ્ટ્ર તેમજ માનવ સમાજના સંસ્કાર વારસાથી પરિચિત થાય .
- સમાજ સુધારકો અને વિચારકોના જીવનમાંથી પ્રેરણા પ્રાપ્ત કરે.
- ઇતિહાસના અભ્યાસથી ભૂતકાળના બનાવોમાંથી ઘડો લઈ, સમજ કેળવી, ભવિષ્યના યોગ્ય નિર્માણની સૂઝ કેળવે.
- વર્તમાનના અનુસંધાનમાં ભૂતકાળનો સંબંધ સ્પષ્ટ કરીને ભવિષ્ય માટે દિશા સૂચન કરીને ભવિષ્ય માટે દિશા સૂચન કરવાની ક્ષમતા મેળવે.
- સર્વધર્મ પ્રત્યે સહિષ્ણુતા કેળવે.
- યાચિત્ર્ય ઘડતરની અને નૈતિક મૂલ્યોની ખીલવણી કરે.
- જાહેર મિલકત તેમજ રાષ્ટ્રીય સંપત્તિનું જતન કરવાની ભાવના વિકસાવે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સમાજ, વિશ્વબંધુત્વની ભાવના અને વિશ્વશાંતિની યાહના પ્રાપ્ત કરે.
- રાષ્ટ્રીય એકાત્મકતા અને સર્વોદય સમાજ રચનાને જાણે.

૪. અભ્યાસક્રમનું વિષયવસ્તુ :

એકમ - ૧

- (૧) સમાજ : અર્થ અને વ્યાખ્યા,સમાજના આધારો,સમાજ અને સંસ્કૃતિ, અને સંસ્કૃતિ ધર્મ.
- (૨) ભારતીય સંસ્કૃતિનાં વિશિષ્ટ લક્ષણો : ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ, વિવિધતામાં એકતા, ઐતિહાસિક પ્રાચિનતા, આધ્યત્મિકતા, તિતિક્ષાવૃત્તિ, ભૌતિકવાદી.
- (૩) ભારતીય સમાજની રચના : હબસી, આગ્નેય, દ્રવિડ, કિરાત અને આર્યોનું સમાજરચનામાં યોગદાન.

એકમ - ૨

- (૧) સિંધુખીણના સમાજની વિશેષતાઓ : નગરરચના, સામાજિક, આર્થિક અને ધાર્મિક પરિસ્થિતિ.
- (૨) વૈદિકયુગના સમાજની વિશેષતાઓ : સમાજજીવન, આર્થિક અને ધાર્મિક પરિસ્થિતિ, વેદોનો પરિચય.
- (૩) અનુવૈદિક યુગનું સાહિત્ય : બ્રાહ્મણગ્રંથો, ઉપનીષદો, રામાયણ અને મહાભારતનો ભારતના સામાજિક ઘડતરમાં ફાળો.

એકમ - ૩

- (૧) મૌર્યકાલિન ભારત : મૌર્ય સામ્રાજ્યની સ્થાપના અને ચંદ્રગુપ્ત મૌર્ય, સમ્રાટ અશોકનું જીવન અને ઐદ્ય ધર્મનો ફેલાવો.
- (૨) ગુપ્તયુગની સાંસ્કૃતિક સિદ્ધિઓ : ધર્મ,સાહિત્ય,કલા,ગણિત અને વિજ્ઞાનક્ષેત્રે પ્રગતિ
- (૩) વિશાળ ભારત : અગ્નિ એશિયાના દેશોમાં ભારતીય સંસ્કૃતિનો ફેલાવો.

એકમ - ૪

- (૧) રાજપૂતયુગની વિશેષતાઓ : સામાજિક,ધાર્મિક, આર્થિક, અને સાંસ્કૃતિક.
- (૨) ભારતીય સમાજ ઉપર ભક્તિ આંદોલનનો પ્રભાવ.
- (૩) મોગલયુગનો સમાજ અને સંસ્કૃતિ, મોગલોની ધાર્મિક નીતિ (અકબર)

એકમ - ૫

- (૧) ૧૯ મી સદી દરમિયાન ભારતમાં સામાજિક અને ધાર્મિક સુધારાની ચળવળ - બ્રહ્મોસમાજ, પ્રાર્થના સમાજ,રામકૃષ્ણ મિશન.
- (૨) ભારતના સામાજિક સુધારાઓમાં ગાંધીજીનું પ્રદાન
- (૩) આધુનિક શિક્ષણની ભારતીય સમાજ ઉપર અસર.

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

વ્યાખ્યાન, પ્રશ્નોત્તરી, જૂથચર્ચા, પર્યટન, સ્વાધ્યાય, ગ્રંથાલયકાર્ય, પાવરપોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશન, વર્ગમાં વિદ્યાર્થીઓની રજૂઆત.

૬. સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રનું માળખું. :

- કુલ પાંચ પ્રશ્નો પૂછવા. દરેક પ્રશ્નોનો ગુણભાર સરખો રહેશે. દરેક એકમને ૨૦% ગુણભાર આપવો. દરેક પ્રશ્નના અથવામાં એક પ્રશ્ન અથવા બે ટૂંકનોંધ મૂકવી.

૭. સંદર્ભ ગ્રંથો :

૧. સમાજ, વ્યક્તિમત્તા અને સંસ્કૃતિ - ડો. ચંદ્રિકા રાવલ
૨. સમાજશાસ્ત્ર શું છે. ? - ડો. ઘેર્યબાળાબહેન વોરા
૩. ભારતીય સંસ્કૃતિની ઝલક - શ્રી થોમસ પરમાર
૪. ભારત દર્શન- ૧ - શ્રી પ્રવિણચંદ્ર પરીખ
૫. પ્રાચીન ભારતનો ઇતિહાસ - ધારૈયા,ભટ્ટ,કાઝી, જાની.
૬. આપણો વારસો અને વૈભવ - શ્રી મનુભાઈ પંચોળી
૭. માર્ગ હિન્દુનું દર્શન - શ્રી જવાહરલાલ નહેરૂ
૮. ભારતીય સમાજ વ્યવસ્થા - તારા પટેલ
૯. આધુનિક ભારતમાં સામાજિક પરિવર્તન - એ.જી.શાહ અને જે.કે. દવે
૧૧. રચનાત્મક કાર્યક્રમનું સામાજિક દર્શન - શ્રી રમણલાલ મોદી
૧૨. મૌર્યકાલથી ગુપ્તકાલ - શ્રી રસિકલાલ પરીખ
૧૩. મુઘલકાલ - શ્રી રસિકલાલ પરીખ
૧૪. પ્રાચીન ભારત ભાગ -૧ ,૨ - હરિપ્રસાદ શાસ્ત્રી
૧૫. રજપૂતો કા ઇતિહાસ - ગૌ.હી. ઓઝા.
૧૬. યુગયુગીન ભારત - બંદુનાથ સરકાર
૧૭. સંસ્કૃતિ કે ચાર અધ્યાય - રામદાર્શિનીંદ 'દિનકર'
૧૮. Social Change - moore wilbert
૧૯. Social Change in India - Kuppuswamy B.
૨૦. સાહિત્ય અને સમાજ - શ્રી વિદ્યુત જોષી

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂરલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂરલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 1

વિષય : ગ્રામ સમાજશાસ્ત્ર, Elective Paper No. - 1,

(Rural Sociology) Credit -5

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમેસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પરીક્ષાનો સમય
૫	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ભારતના ગ્રામજીવન અને ગ્રામ સમાજના તાણા-વાણાને આજના આધુનિક સમયના સંદર્ભમાં આત્મસાત્ કરી વિદ્યાર્થી આજનો અને આવતી કાલનો બુદ્ધિનિષ્ઠ, ભાવનાશીલ અને કર્તવ્યનિષ્ઠ વિશ્વ નાગરીક બને. ભારતીય ગ્રામ્ય સંસ્કૃતિના ઉત્તમ વારસાની ખેવના કરતો થાય તેની સંવર્ધના માટે પહેલ કરવા તરફ અભિમુખ થાય, તેમજ ભારતી ગ્રામ્ય સમાજમાં આવેલ યોગ્ય પરિવર્તનની દિશામાં વિકાસશીલ બને તેવી ભાવના આ વિષયના શિક્ષણ પાછળ અભિપ્રેત છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) ચારિત્ર્ય ઘડતરનો અને નૈતિક મૂલ્યોની ખીલવણી કરે.
- (૨) ગાંધીજીના જીવનમાંથી પ્રેરણા પ્રકાશ પ્રાપ્ત કરે.
- (૩) વિદ્યાર્થી દેશના ગ્રામીણ માનવ સમાજથી પરિચિત થાય.
- (૪) સર્વધર્મ પ્રત્યે સહિષ્ણુતા કેળવે.
- (૫) વર્તમાનના અનુસંધાનમાં ભૂતકાળનો સંબંધ સ્પષ્ટ કરી ભવિષ્ય માટે દિશાસૂચન કરવાની ક્ષમતા શિક્ષણથી કેળવે.
- (૬) જાહેર મિલકત અને રાષ્ટ્રીય સંપત્તિનું જતન કરવાથી ભાવના વિકસે.
- (૭) વર્તમાન સમય અને ભૂતકાળ વચ્ચેના સંબંધોને સમજવાની સ્થાપવાની શક્તિ કેળવે.
- (૮) વિદ્યાર્થીમાં સમયજ્ઞાન અને કાર્યક્રમની સમજ કેળવાય.
- (૯) વિદ્યાર્થીને કુટુંબ અને મા બાપનું મૂલ્ય સમજાય અને તેમના જતન માટે પ્રયત્નશીલ બને.
- (૧૦) વિદ્યાર્થીમાં રાષ્ટ્રિયતાની ભાવનામાં વિશેષ વધારો થાય.

૪ અભ્યાસક્રમ :

- એકમ -૧ ભારતમાં ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ
- પરીચય, ભારતમાં ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ.
 - સ્વાતંત્ર્ય પૂર્વે ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ.
 - સ્વાતંત્ર્ય બાદ ભારતમાં ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રનો ઉદ્ભવ અને વિકાસ.
 - ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રના વ્યાખ્યા- ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રનું અભ્યાસક્ષેત્ર - ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસનું મહત્વ. ભારતમાં ગ્રામ સમુદાયના લક્ષણો.
- એકમ - ૨ ભારતીય સમાજ :સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક ખાસિયતો - વિવિધતા.
- સામાજિક વૈવિધ્ય પ્રત્યે એક દૃષ્ટિપાત, સાંસ્કૃતિક વૈવિધ્ય.
 - વૈવિધ્યસર્જક બળો, વિવિધતામાં એકતા, સામાજિક વિવિધતા.
 - સાંસ્કૃતિક વિવિધતા, સહિષ્ણુતા, સાતત્ય, બિનસાંપ્રદાયિક અને બહુત્વવાદની નિતિ.
- એકમ -૩ ભારતના ગ્રામ સમાજમાં સામાજિક પરિવર્તનો.
- સામાજિક અલગતામાં ઘટાડો - યંત્ર વૈજ્ઞાનક પરિવર્તનો.
 - આર્થિક પરિવર્તનો , સંસ્થાક્રિય પરિવર્તનો
 - રાજકીય પરિવર્તનો - નેતૃત્વ પરિવર્તનો
 - સાંસ્કૃતિક પરિવર્તનો.
 - સંચાર માધ્યમો - ગ્રામ્ય સમાજના પરિવર્તન પરિબળ તરીકે.
- એકમ -૪ ભારતીય સમાજમાં કુટુંબ- સ્વરૂપો.
- કુટુંબનો અર્થ અને વ્યાખ્યા - કુટુંબના લક્ષણો, બિન સંયુક્ત કુટુંબ, પરંપરાગત સંયુક્ત કુટુંબના લક્ષણો- વિભક્ત કુટુંબ અર્થ અને વ્યાખ્યા, વિભક્ત કુટુંબના લક્ષણો. સંયુક્ત અને વિભક્ત કુટુંબના વચ્ચેનો તફાવત, પિતૃસત્તાક કુટુંબનો અર્થ અને લક્ષણો, માતૃસત્તાક કુટુંબનો અર્થ અને લક્ષણો.
 - મા-બાપ અને સંતાનો વચ્ચેના સંબંધોમાં પરિવર્તન.
- એકમ - ૫ મહાત્મા ગાંધી પરિવર્તનના પરિબળ તરીકે.
- પરીચય, સ્વાતંત્ર્ય આંદોલનમાં ગાંધીજીની ભૂમિકા.
 - સામાજિક ઐક્ય, - સામાજિક પરિવર્તનના પરિબળ તરીકે ગાંધીજી- અસ્પૃશ્યતા નિવારણ અને ગાંધીજીનો અભિગમ.

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 1

વિષય : અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો , Electice Paper No. 2

(PRINCIPLES OF ECONOMIES) Credit - 5

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૫	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

જ્ઞાનનો પિંડ અખંડ ન રહેતા અનેક વિષયોમાં વિભાજિત થયો તે સમાજશાસ્ત્ર તરીકે અર્થશાસ્ત્ર એક માનવજીવન સાથે સંકળાયેલ વિષય તરીકે અસ્તિત્વમાં આવ્યો. ગ્રામવિદ્યાપીઠના વિદ્યાર્થી આર્થિક માનવ તરીકે જીવન વ્યવસ્થા સમાજ વ્યવસ્થામાં કેવી રીતે ગોઠવે તે માટે અર્થશાસ્ત્ર વિષય ભણી આર્થિક પ્રશ્નો સમજી ઉકેલે તે ભાવનાથી તેમજ ગ્રામીણ અભ્યાસમાં અર્થશાસ્ત્ર પાયાની કડી તરીકે મદદરૂપ થાય તેથી આ વિષય ભણાવવામાં આવે છે.

૩. હેતુઓ :

૧. આધુનિક માનવએ આર્થિક માનવ છે તે દૃષ્ટિએ વિદ્યાર્થીઓ આર્થિક બાબતોનું જ્ઞાન કેળવે.
૨. અર્થશાસ્ત્રનો મર્મ હેતુઓ અને સમાજ કે તેનું અનુસંધાન કરી રીતે છે તેનો ખ્યાલ મેળવે.
૩. અર્થશાસ્ત્રની ઉપયોગિતા - સમાજ, સરકાર અને વ્યક્તિ કરી રીતે છે. તેનું જ્ઞાન કેળવે.
૪. આર્થિક વ્યવસ્થાનું માળખું કરી રીતે ઘડાય છે તેની સમજ કેળવે.
૫. બેંક, બજાર, નાણાંનો ખ્યાલ કેળવે. ભાવ વધારા ઘટાડાના કારણો સમજે.
૬. સરકારી આર્થિક નિતી અને ઉદ્દેશોની જાણકારી મેળવે.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧ અર્થશાસ્ત્રના ખ્યાલો અને નિયમો.

અર્થશાસ્ત્રના કેટલાક ખ્યાલો - અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યાઓ સમજ અને ટીકા - તુષ્ટિગુણ.

મૂલ્યકિંમત આર્થિક પ્રવૃત્તિઓ, વસ્તુ, સંપતિ, વિનિમય

એકમ - ૨ અર્થશાસ્ત્રના કેટલાક નિયમો :-

- માવજરૂરિયાતો અને તેનું વર્ગીકરણ

- ઘટતા સીમાંત તુષ્ટિ ગુણનો ખ્યાલ
 - માંગ અને માંગનો નિયમ
 - પુરવઠો અને પુરવઠાનો નિયમ
- એકમ - ૩ નાણું અને બેકિંગ :-
- સાટા પદ્ધતિનો ખ્યાલ અને તેની મર્યાદાઓ
 - નાણાનો અર્થ અને તેના કાર્યો
 - ભાવસૂચક આંક રચના અને ઉપયોગિતા
 - ફૂગાવો- અર્થ અને કારણો.
 - બેંકનો અર્થ, બેંકના પ્રકારો
- એકમ - ૪ જાહેર અર્થવિદ્યાન
- કરવેરાનો અર્થ (વ્યાખ્યાઓ) પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ કરવેરાની સમજૂતી.
 - જાહેર ખર્ચનો અર્થ વધવાના કારણો.
 - જાહેર દેવાનું વર્ગીકરણ.
 - નાણાંકીય નિતિ અને રાજકોષીય નિતિ અને ઉદ્દેશ્યો.
- એકમ - ૫ આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર
- આંતરિક અને આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અર્થ અને તફાવતો.
 - તુલનાત્મક ખર્ચનો સિદ્ધાંત
 - મુક્ત વેપાર અર્થ અને લાભાલાભ
 - વ્યાપાર તુલા અને લેણદેણ તુલાનો અર્થ- લેણ દેણની તુલાની ખાધનાં કારણો.

૮. સંદર્ભ સાહિત્ય :

૧. આધુનિક અર્થશાસ્ત્ર - બબાભાઈ એસ પટેલ સી. જમનાદાસની કંપની, અમદાવાદ
૨. નાણું બેકિંગ અને જાહેર અર્થ વિદ્યાન - પ્રિ.આર.સી.જોષી.- પોપ્યુલર પ્રકાશન, સુરત
૩. અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો - ડો. બી.ડી. પરમાર સી. જમનાદાસની કંપની, અમદાવાદ
૪. નાણું અને બેકિંગ અને નાણાકીય પદ્ધતિ. - ડો.મહેશભાઈ જોષી, અનડા, પ્રકાશન, અમદાવાદ.
૫. આંતરરાષ્ટ્રીય અર્થશાસ્ત્ર - પ્રિ. આર.સી.જોષી. પોપ્યુલર પ્રકાશન સુરત.
૬. અર્થશાસ્ત્ર પરિચય. રમેશભાઈ શાહ - ડો. ભટ્ટ

૭. અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો. - ડો. ગાંધી, યુનિવર્સિટી ગ્રંથનિર્માણ. બોર્ડ,અ'વાદ
૮. માનવ અર્થશાસ્ત્ર - નરહરિ પરીખ, નવજીવન પ્રેસ,અમદાવાદ.
૯. અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો - અનડા પ્રકાશન અમદાવાદ, આર.સી. પોપટ
૧૦. Introduction to Economics Principles - Dr. A.N. Agrawal
૧૧. An introduction Economics - AUSTER Vera
- Economics - Benhalm Fridric
૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :
૧. સ્વાધ્યાય	૫. વિદ્વાનોની વ્યાખ્યાન માળા.
૨. મુલાકાત	૬. કાર્યસભા
૩. ગોષ્ઠિ	
૪. જૂથચર્ચા	
૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ :
૧. નિરીક્ષણ	૨. મુલાકાત
૩. પરીક્ષા પ્રવિધિ	૪. પ્રશ્નાવલી
૫. સ્વાધ્યાય	
૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ
૧. બેંક, જાહેર, સંસ્થા, મંડળી મુલાકાત
૨. પ્રદર્શન.
૩. ભાવસૂચક આંકમાં બજાર માંથી ભાવોનો સર્વે કરવો.
૪. વેપારી સંસ્થાની મુલાકાત.

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા: રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. : સેમેસ્ટર-૧

વિષય: સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન (Elective Paper-2)
(Social Psychology) (Credit-5)

૧. માળખું:

અઠવાડિયાના વર્ગો	આંતરિક ગુણાંકન	સેમેસ્ટર ગુણાંકન	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૫	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩/૦૦ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના:

“સમાજમાં વ્યક્તિ” નો અભ્યાસ કરતા વિજ્ઞાનને સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. કારણ કે બધા સામાજિક મનોવિજ્ઞાનીમાં માત્ર સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન જ એવું વિજ્ઞાન છે કે જે પ્રાથમિક રીતે વ્યક્તિના વર્તનનો અભ્યાસ કરે છે. સમાજશાસ્ત્ર સમાજનો અભ્યાસ કરે છે જ્યારે સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન સમાજમાં વ્યક્તિના વર્તનનો અભ્યાસ કરે છે. આથી જ સમાજશાસ્ત્રના અભ્યાસીઓને સમાજમાં વ્યક્તિનો અભ્યાસ કરતા સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનનો અભ્યાસ આવશ્યક બને છે. સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનના અભ્યાસ દ્વારા વિદ્યાર્થી વ્યક્તિ અને સમાજ વચ્ચેની સાચી સમજ મેળવતો થાય. વ્યક્તિ અને સમાજ વચ્ચેના સંબંધો સમજતો થાય. સામાજિક પરિવર્તનો સમજતો થાય. પ્રચાર અને જનમત ઘડતરમાં તે ઉપયોગી બને તેમજ ટોળાવર્તનને સમજતો થાય તેવી અભિગમ રહેલી છે.

૩. હેતુ:

- વિદ્યાર્થી સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનના કાર્યક્ષેત્ર, સ્વરૂપ અને મહત્વને જાણે.
- સામાજિક વલણોનું ઘડતર અને પરિવર્તનની શક્તિઓ તપાસે.
- મનોવૈજ્ઞાનિક જૂથોની કાર્યપદ્ધતિ જાણે.
- સામાજિક સંગઠનની પ્રક્રિયા જાણે.
- ગ્રામકાર્યકર, સ્થાનિક નેતા વગેરેના ગુણો-અવગુણોનો અભ્યાસ કરે અને નેતૃત્વ શક્તિ વિકસાવવાના પ્રયત્નો કરે.
- ગ્રામસમાજના રૂઢિચિવાજો, સામાજિક માળખાથી વાકેફ થાય અને વિકાસમાં અવરોધક પરિબલોની જાણકારી મેળવે.
- જનતાના જનમતને સમજતો થાય.
- પ્રચાર માધ્યમોની અનિવાર્યતા અને અગત્યતાની સમજણ વિકસે.

૪. અભ્યાસક્રમ:

એકમ-૧: સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન

- (અ) સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનની વ્યાખ્યા, સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનનું કાર્યક્ષેત્ર, સ્વરૂપ અને મહત્વ.
- (બ) સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાનનો સામાન્ય મનોવિજ્ઞાન અને સમાજશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ:
- સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન અને સામાન્ય મનોવિજ્ઞાન
 - સમાજશાસ્ત્ર અને સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન
- (ક) પ્રેરણા:
- પ્રેરણાનો અર્થ
 - પ્રેરકની અર્થ
 - પ્રેરકીનું સ્વરૂપ, પ્રેરકીના પ્રકાર
 - પ્રેરણાનું મહત્વ

એકમ-૨: સામાજિક વલણો

- સામાજિક વલણોની વ્યાખ્યા અને લક્ષણો
- સામાજિક વલણોના પ્રકાર
- સામાજિક વલણોનું સ્વરૂપ:
 - (અ) સામાજિક ક્રિયાઓ અને વલણો
 - (બ) વલણો અને પ્રાથમિક લાક્ષણિકતાઓ
- સામાજિક વલણોનું ઘડતર અને પરિવર્તન
- ઉપસંહાર

એકમ-૩: મનોવૈજ્ઞાનિક જૂથો અને સામાજિક સંગઠન

- (અ) મનોવૈજ્ઞાનિક જૂથો:
- મનોવૈજ્ઞાનિક જૂથની વ્યાખ્યા
 - જૂથના સર્વસામાન્ય અને મૂળભૂત લક્ષણો
- (બ) સામાજિક સંગઠન:
- સામાજિક સંગઠનની વ્યાખ્યા
 - સામાજિક સંગઠનના પ્રકાર:
 - ઔપચારિક સંગઠન - અર્થ અને લક્ષણો
 - અનૌપચારિક સંગઠન - અર્થ અને લક્ષણો
 - જૂથનું રચનાતંત્ર (ઔપચારિક સંગઠનનું રચનાતંત્ર)
 - સંગઠનનું રચનાતંત્ર (અનૌપચારિક સંગઠનનું રચનાતંત્ર)
 - ટોળાવર્તન - વ્યાખ્યા, લક્ષણો અને પ્રકાર

એકમ-૪: નેતૃત્વ

- નેતૃત્વની અર્થ લક્ષણો ઉદ્ભવ અને કાર્યો
- નેતૃત્વના પ્રકાર અને નેતાના વ્યક્તિત્વ-લક્ષણો

એકમ-૫: પ્રચાર અને જનમત

(અ) પ્રચાર:

- પ્રચારની અર્થ અને લક્ષણો
- પ્રચાર અને શિક્ષણ
- પ્રચારનાં માધ્યમો
- પ્રચારની પ્રયુક્તિઓ
- પ્રચારનું મહત્વ

(બ) જનમત (લોકમત):

- જનતાની અર્થ અને જનતાનાં લક્ષણો
- જનમતની અર્થ અને જનમતનાં લક્ષણો
- જનમતનું ઘડતર
- જનમતમાં પરિવર્તન
- જનમતનું મહત્વ

નોંધ: દરેક એકમ ૨૦ ટકા ગુણભાર દર્શાવે છે.

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિઓ:

(૧) વ્યાખ્યાન પદ્ધતિ	(૬) સ્વાધ્યાય પદ્ધતિ
(૨) જૂથચર્ચા	(૭) પ્રશ્નોત્તરી પદ્ધતિ
(૩) મુલાકાત	(૮) નિરીક્ષણ પદ્ધતિ
(૪) સર્વેક્ષણ પદ્ધતિ	(૯) અવલોકન પદ્ધતિ
(૫) પ્રત્યક્ષ કાર્યપદ્ધતિ	

૬. સંદર્ભ ગ્રંથો:

(૧) સામાજિક મનોવિજ્ઞાન	- વી. એસ. વણકર
(૨) સમાજમાં વ્યક્તિ	- ડૉ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે
(૩) સમાજલક્ષી મનોવિજ્ઞાન	- પ્રો. ડૉ. જી. શાહ પ્રો. જે. કે. દવે
(૪) Social Psychology:	- Bonner Herbert An
Interdisciplinary Approach
(૫) Social Psychology	- Katz and Shanck
(૬) Handbook of Social Psychology	- Kimball Young
(૭) Theory and Problems of Social	- Krech and Crutchfield
Psychology
(૮) An Introduction to Social	- Kuppaswamy. B. Psychology
(૯) Elements of Social Psychology	- Kuppaswamy. B.
(૧૦) Social Psychology	- Naw Comb
(૧૧) Social Psychology	- Otto Klinberg
(૧૨) Social Psychology	- Sargent and Williamson
(૧૩) Social Psychology	- Adinarayan S.P.
(૧૪) Social Psychology	- Akolkar V.V.
(૧૫) An Outline of Social Psychology	- Sherif and Sherif
(૧૬) What is Sociology	- Alex Inkleter

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂઢલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂઢલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 1

વિષય : ગુજરાતી Inter Disci. Paper No.1
(GUJARATI) Credit - 4

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

વ્યક્તિની ભાષા અભિવ્યક્તિ માટે માતૃભાષા જ સૌથી સફામ માધ્યમ છે. તે વાત સર્વ સ્વીકૃત છે. શાળાના અભ્યાસકાળ દરમિયાન વિદ્યાર્થી માતૃભાષાનું શિક્ષણ લેતો આવે છે. ગ્રામવિદ્યામાં અભ્યાસ અર્થે આવતા વિદ્યાર્થીઓને એક વિષય તરીકે કહો કે ફરજિયાત વિષય તરીકે ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યનું શિક્ષણ આપવાનું થાય છે. શાળા જીવન દરમિયાન ગુજરાતી ભાષાનું શિક્ષણ જે રીતે એણે મેળવ્યું છે એ જ રીતે યુનિવર્સિટી કક્ષાએ આપવાનું થાય ત્યારે એને અત્યાર સુધી મેળવેલી તાલીમને વધારે સઘન બનાવવાની જવાબદારી આવી પડે છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) માધ્યમિક અને ઉચ્ચ માધ્યમિક કક્ષાએ વિદ્યાર્થીને અર્થગ્રહણ અને શુદ્ધ અભિવ્યક્તિની કંઈક તાલીમ મળી હોય છે તે આ કક્ષાએ પણ ચાલુ રાખવી પણ ઉચ્ચ શિક્ષણની આ કક્ષાએ વિદ્યાર્થીને સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ કૃતિ, કર્તા અને સાહિત્યના વિવિધ સ્વરૂપોમાં આસ્વાદ - રસદર્શન-મૂલ્યાંકન કરવાના હોવાથી એને માટે આવશ્યક એવી અર્થગ્રહણ અને અભિવ્યક્તિની પણ તાલીમ આપવી.
- (૨) સ્વઅધ્યન, પૃથ્થકરણ, ચર્ચા, અર્થઘટન અને વિવેચનની વિદ્યાર્થીની શક્તિના વિકાસમાં ધ્યાન આપવું.
- (૩) શ્રવણ અને વાંચન દ્વારા અર્થગ્રહણનું કૌશલ્ય કેળવવું, રાજ્ય, રાષ્ટ્ર કેવિશ્વની ઉત્તમ સાહિત્યકૃતિનો આસ્વાદ કરી શકે તેવી રૂચિ - શક્તિ કેળવવા કોશિશ કરવી.
- (૪) કથન અને લેખન દ્વારા અભિવ્યક્તિનું કૌશલ્ય કેળવવું તેમાં નીચેની બાબતો પર ભાર મૂકવો.

- (અ) પોતાના વિચારો સ્પષ્ટ અને શુદ્ધ - સાચી રીતે રજૂ કરવાની શક્તિ વિકસાવવી.
વિષય વસ્તુની વ્યવસ્થિત અને અસરકારક રજૂઆત કરવાની શક્તિ વિકસાવવી.
- (બ) શબ્દો, શબ્દસમૂહો, કહેવતો, રૂઢિપ્રયોગો અને વાક્યખંડોનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવાની શક્તિ વિકસાવવી.
- (ક) ભાષાના પાયાનાં ગઠનોની વ્યાકરણીય સમજ મેળવી વાક્યો અને કંડિકાઓનું સાચું-સારુ સ્વરૂપ યોજવાની શક્તિ કેળવવી.
- (પ) સમગ્રતયા વિદ્યાર્થીના સંસ્કાર,ભાવના- વિચારો, રૂચિનો સમતોલ વિકાસ સઘાય સાહિત્યકળાનો આનંદ તે મેળવે અને તેનું ભાવ કૌશલ્ય વિકસે. આ બધાં અંગે પોતે જાતે કંઈક મહેનત કરી શકવાની સ્થિતિમાં મુકાય તેવી કોશિશ કરવી.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧ ગદ્ય વિભાગ :

માનવીય મૂલ્યોને પોષક અને તેને કલામય રીતે પ્રગટ કરતી જીવન અને જગત પ્રત્યેનું તાત્વિક અને દાર્શનિક દૃષ્ટિબિંદુને ઉજાગર કરતું હોય તેવા ગુજરાતી ભાષાની કોઈએક ગદ્યકૃતિનો સાહિત્યિક દૃષ્ટિએ સાંગોપાંગ અભ્યાસ.

પાઠ્યપુસ્તક : શ્રી જ્યોતિન્દ્ર દવે કૃત 'શ્રેષ્ઠ હાસ્ય રચનાઓ'

સંપાદક : વિનોદ ભટ્ટ

પ્રકાશક : આદર્શ પ્રકાશન, અમદાવાદ

- 'શ્રેષ્ઠ હાસ્ય રચનાઓ' ના લેખકનો સમગ્રલક્ષી પરિચય.
- 'હાસ્ય રચના' સ્વરૂપ/ લક્ષણોનો પરિચય.
- શ્રેષ્ઠ હાસ્ય સાહિત્યના વિકાસમાં મુખ્ય સર્જકોનો જ્ઞાનો.
- અભ્યાસક્રમમાં સમાવેલ શ્રેષ્ઠ હાસ્ય રચનાઓ.

૧. હું જ્યોતિન્દ્ર દ. દવે	૬. સાહિત્ય પરિષદ
૨. મારો દર્દી	૭. મારી વ્યાયામ સાધના
૩. ચોરોના બચાવમાં	૮. પસંદગીની મુંઝવણ
૪. ખોટી બે આની	૯. 'નથી' નું મહત્વ
૫. બુદ્ધિની કસોટી	૧૦. ઇતિહાસની નવ રચના

એકમ - ૨ પદ્ય વિભાગ :

અર્વાચીન ગુજરાતી સાહિત્યમાંથી પસંદ કરેલા ઉત્તમ કાવ્યોની બસો થી અટીસો

પંક્તિઓનો સાહિત્યિક આસ્વાદ, વિવેચનાત્મક દર્ષિકોણથી અભ્યાસ.

(૧)	ગમતાં નો કરીએ ગુલાલ	-	મકરંદ દવે
(૨)	પરમથ પરલામ મારા	-	રા.વિ. પાઠક
(૩)	રસ્તા વસંતના	-	મનોજ ખંડેરિયા
(૪)	ગાંધી જયંતિ તે દિને	-	ઉમાશંકર જોશી
(૫)	અતરિયાને	-	બાલમુકુંદ દવે
(૬)	અજવાળાં ઝકોરા	-	ભાનુપ્રસાદ પંડ્યા
(૭)	હાથ મેળવીએ	-	નિરંજન ભગત
(૮)	ચિતારો	-	જયંત પાઠક
(૯)	ફ્હાનાનું કામ	-	સરોદ

(મનુભાઈ ત્રિભુનદાસ ત્રિવેદી)

(૧૦)	સૌરભ બંધાઈ કોણે સાંભળી	-	સુધાંશુ
(૧૧)	શૂન્ય કરતાં તો	-	અમૃત ઘાયલ
(૧૨)	આરસના મોર	-	રમેશ પારેખ

એકમ-૩ ભાષા અભિવ્યક્તિ : લેખન, ભાષાશુદ્ધિ, ભાષા અને ઉપયોગો .

- ૩.૧ ગુજરાતી ભાષામાં જોડણીનું મહત્ત્વ, મહત્ત્વનાં જોડણીના નિયમોની સર્દષ્ટાંત સમજૂતી.
- ૩.૨ ગુજરાતી ભાષામાં વિરામચિહ્નોનું મહત્ત્વ અને ગુજરાતી ભાષામાં વપરાતા વિરામચિહ્નોની સઉદાહરણ સમજૂતી.

એકમ - ૪ લેખન વિભાગ :

- ૪.૧ પત્ર લેખન
- ૪.૨ અરજી લેખન
- ૪.૩ અહેવાલ લેખન

એકમ -૫

- ૫.૧ ગદ્ય - પદ્ય કૃતિના સંદર્ભે આવતા અલંકારોનો અભ્યાસ.
- ૫.૨ રૂઢિપ્રયોગો અને કહેવતો.

પ. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

વ્યાખ્યાન, પ્રશ્નોત્તરી, વર્ગનોંધ, ચર્ચા, ગ્રંથાલય, વાંચનનોંધ, પ્રાસંગિક નાના લખાણો, વક્તવ્યો, પરિસંવાદો અને સંમેલનોમાં ભાગીદારી.

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ :

૧. સ્વાધ્યાય
૨. પ્રશ્નોત્તર
૩. પરીક્ષા પ્રવિધિ
૪. અહેવાલ લેખન

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ કોઈએક હસ્તલેખિત ભીંતપત્રનું સંચાલન કરશે.
૨. બુલેટિન બોર્ડ ઉપર નિયમિત સુવાક્યો લખાય તેની કાળજી રાખશે.
૩. વર્ષમાં કોઈએક પ્રસંગને અનુરૂપ વિદ્યાર્થીઓ હસ્તલેખિત અંક બનાવશે.
૪. ગુજરાતી વિષયને ધ્યાનમાં રાખી દરેક વિદ્યાર્થી સપ્તદિઠ એક સ્વાધ્યાય બનાવશે.
૫. સંસ્થામાં થતા પ્રસંગોની ઉજવણીનો અહેવાલ તૈયાર કરશે.

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

૧. ગુજરાતી સાહિત્યનો ઇતિહાસ ભાગ ૧ થી ૪ - ગુજરાતી સાહિત્ય પરિષદ
૨. સાહિત્યનો આસ્વાદ અને છંદ અલંકાર ચર્ચા - રમેશ શુક્લ
૩. સાચી જોડણી અઘરી નથી - યશવંત દોશી
૪. જોડણી પ્રવેશ - રતિલાલ સાં. નાયક
૫. ગુજરાતીમાં વિરામ ચિહ્નો - શ્રી મોહનભાઈ પટેલ
/ ચંદ્રકાન્ત શેઠ
૬. ગુજરાતી સાહિત્ય સ્વરૂપો - રતિલાલ નાયક
૭. પત્ર લેખન કળા - મહેન્દ્ર મેઘાણી
૮. ગુજરાતી પત્ર લેખન - બી.એચ.ભાવસાર
૯. ગુજરાતી વ્યાકરણ વિચાર - ચંદ્રકાન્ત શેઠ
૧૦. ઉદ્ગમ દર્શન - ચિમનલાલ ત્રિવેદી
૧૧. અલંકાર દર્શન - કે.કા. શાસ્ત્રી
૧૨. અખંડ આનંદ - માર્ચ- ૨૦૦૨, ઓગસ્ટ
૨૦૦૨ , જાન્યુ-૨૦૦૩
૧૩. કવિલોક - નવે. ડિસે.-૨૦૦૨, ૨૦૦૩
૧૪. ત્રૈમાસિક - સપ્ટે- ૧૯૯૩

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

Faculty of Rural Study: (1) Rural Farm Management

(2) Rural Homescience Management
& Health

Credit and Semester System - U. G Level Courses

B. R. S. Semester – 1

Subject: English (Inter Disci. Paper - 2)

(1) Structure of Evaluation:

Total Work Load (Periods in Weeks)	Types of Subjects & Paper No.	Credit	Marks Internal	Marks Semester	Total Marks	Time
3	Inter Disci.-2	4	30	70	100	3 Hrs.

(2) Introduction:

English language has reserved such an important place in our daily life that it can not be avoided. Simply saying, it is a Foreign Language. It is no longer the means of mere personality development but an essentiality, either in business and commerce or in education. We can not imagine success without English. It has widened our path of life in each and every direction. Of course, English language is an equipment rather than goal for we people, especially for B.R.S. students, being imparted the education based on Rural Management. As English language is interconnected with other subjects, perhaps it may not be the main door, but it is compulsorily a big window to enter into modern world with a full fledged flag in our hands.

(3) Objectives of English Teaching:

The object of this course for the first year students of Bachelor of Rural Studies is to develop various skills in understanding their subjects taught in this level, their society, and their surroundings. They are also expected to have a live contact with the prompt changes of day to day life. This course would enable them to use English language in practical life scientifically.

This course would help the students of first year B.R.S. to write, to speak on a subject, to summarize ideas, and to translate the subjects into English. The object of this course is also to develop efficiency of modern knowledge into the students coming from the core villages.

(4) Syllabus:

A text of short stories '*Easy English*' (only first six stories of the text book) by Jay Publication with language work:

Unit – I (20 Marks)

- (A) Textual questions for brief answers.
- (B) Short Notes (based on lessons taught from the text book)

Unit – II (from the lessons) (10 Marks)

- (A) Match 'A' with 'B'
- (B) Make the meaningful sentences from the table.

Unit – III (10 Marks)

Paragraph Writing (given at the of the exercises)

Unit – IV (15 Marks)

Language Work (based on parts of speech given at the end of the exercises)

Unit – V (15 Marks)

Language Work: Objective Questions (Do as directed)

Syllabus in Brief:

Text Book:

- Short questions
- Match 'A' with 'B'
- Make the meaningful sentences from the table
- Short notes

Language Work:

- Paragraph Writing
- Make Adjectives
- Make Verbs
- Make Nouns
- Give opposites / Give Similar Words
- Use the sentences of your own
- Translate into Gujarati

(5) Methods for Teaching English:

- Class room Teaching
- Audio Cassettes Programs for Listening Better English
- Group Discussion
- Debate Programs
- Assignments
- Reading of Papers

- Weekly Test
- Use of Charts, Exhibition
- By Conducting Tour and Quiz Programs

(6) Teaching Methods:

- Lecture Method
- Discussion
- Questionnaire
- Assignment
- Exhibition

(7) Reference Books:

1. Practical English Grammar: Thomson & Marliut
2. Remedial English Grammar: F. T. Woods
3. Pattern and Usage in English: Homby
4. Living English Structure: W. Allen
5. Organized Writing: V. Saraswathi
6. Guided Comprehension and Summary: B. Bloomfield
7. Fun with Grammar Book A, B, and 1 to 6: Agrawal
8. Bright English Grammar
9. English Handika, English Technika, English Pathmala Book 1 to 5: Mohan Panchal
10. Vikas English Grammar

(8) Methods for Evaluation:

- Weekly Test: Oral & Written
: Development day by day
- Emphasizing on: Spoken English
: Memory Power
: Practical and Theoretical Work

(9) Tools for Evaluation:

- Charts
- Maps
- Language Laboratory with Equipments
- Audio, Video Cassettes
- Tape Recorder
- Television Set

OUTLINE OF PAPER

MARKS

Q.1.	(A) Short questions (Attempt any five out of six)	10
	(B) Short notes – from the text (Attempt any two out of four)	10
Q.2.	(A) Match ‘A’ with ‘B’	05
	(B) Make the meaningful sentences from the given table.	05
Q.3.	Paragraph writing (Attempt any one out of three)	10
Q.4.	Do as directed:	
	(A) Make Adjectives (Any five)	05
	(B) Make Verbs (Any five)	05
	(C) Make Nouns (Any five)	05
	(D) Give Opposites / Similar (Any five)	05
Q.5.	Do as directed:	10
	(A) Use the words in your own sentences.	
	(B) Translate into Gujarati.	
	(C) Translate into English.	

Note: Grammar and objective questions must be strictly based on the exercises given at the end of each lesson of the text book. No question even grammar-topics i.e. verbs, adjectives, nouns, etc. must be asked in any examination out of exercises of the lessons.

Hemchandracharya North Gujarat University, Patan

Faculty of Rural Study: (1) Rural Farm Management

(2) Rural Homescience Management
& Health

Credit and Semester System - U. G Level Courses

B. R. S. Semester – 1 & 2

Subject: Self Study (Field Work/ Shibir/ Educational Tour)

(1) Structure of Evaluation:

Sr. No.	Weekly Period	Credit	Evaluation Internal (P)	Semester Marks	Total Marks
1	6	3	50	-	50

(2) The Frame Work for Self Study Course:

Selfstudy courses with maximum of 3 credits in each semester. Selfstudy courses are divided into three parts: (1) field work with one credit, (2) second part with one credit, and (3) educational tour with one credit.

(3) Productive Field Works:

Each student has to complete these three parts through the manual productive labour work of required hours i.e. 90 hours for each semester (i.e. 6 hours per week and total 90 x 6 (semester) = 540 hours to be completed to get B.R.S. degree).

(4) Different Types of Shibir:

From the following at least one Shibir should be completed compulsorily by the students in each semester:

- N.S.S. Shibir
- Environmental Shibir
- Farmer Shibir
- Yoga Shibir
- Gram Seva Shibir
- Public Awareness Shibir
- Children and Women Development Shibir
- ST/ SC/ BPL Awareness Shibir
- Medical Treatment/ Blood Donation Camp
- Fruit and Vegetable Preservation Shibir
- Bakery Training

Sr. No.	Evaluator	Item	Marks
1	Shibir Co-ordinator	Attitude, interest, regularity, study, and discipline	20
2	Shibir Co-ordinator	Shibir report and daily note	10
3	Principal or nominated person	Viva	20
Total			50 Marks

If student can not appear in the scheduled Shibir, he or she has to complete Shibir by his or her own efforts and risk during the vacation time. He or She can admit in next semester, but the result of the last semester will be remained with held until completion of Shibir. A Shibir is arranged by the colleges to introduce student with life-style, problems characteristics of area, serve of people, format informal latest knowledge, cultural programs, village cleanliness and try to live with them with harmony. A listed Shibir can be arranged for a day, two days, four days, and maximum of seven days.

(5) Educational Tour:

All students have to join the education tour compulsory for a day to seven days, arranged in Gujarat or in any other part of the country. From the following list of the programs any one must be arranged per semester:

- Visit of Agricultural University
- Visit of Research Centre
- Historical/ Religious Places
- Reputed NGO
- Agricultural Industries
- Agricultural Fairs
- Dairy Unit
- Progressive Farms
- Agricultural Market Yard
- Khadi & Gramodyog Institutes

For Home science:

- Visit of Food Industries
- Visit of Institutes for Handicap
- Exhibition of Home science Unit
- Visit of Architecture Building
- Gram Technology
- Different Kinds of Hospital

(6) Evaluation will be done as below mentioned:

Sr. No.	Evaluator	Item	Marks
1	Shibir Co-ordinator	Attitude, interest, regularity, study, and discipline	20
2	Shibir Co-ordinator	Tour report and daily note	10
3	Committee nominated person	Viva	20
Total			50 Marks

If student can not appear in the equaled four, he or she has to complete tour by his or her own efforts and risk during the vacation time. He or She can admit in next semester, but the result of the last semester will be remained with held until completion of tour.

Note:

1. One credit will be issued at the completion of 90 hours Field Work per semester.
2. One credit will be issued to be appeared in the schedule of at least one Shibir and got minimum 20 marks out of 50.
3. One credit will be issued to be appeared in at least one scheduled tour and got minimum 20 marks out of 50.

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ
ગ્રામવિદ્યા શાખા : ૧. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર ૨.

વિષય : બાગાયત - પાક ઉત્પાદન COREPAPER NO - ૩.

(HORTICULTURE- CROP PRODUCTION) Credit -6

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમેસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પરીક્ષાનો સમય
સૈ. ૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨ કલાક
પ્રા. ૪	૧૦	૨૦	૩૦	૧ કલાક
કુલ ૮	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ખેતી હવે એક વ્યવસાય તરીકે સ્વીકારાતી થઈ છે ત્યારે કેટલું આર્થિક વળતર મળશે તે પાસાનો વિચાર કરવો તે પણ ઘણી જ અગત્યની બાબત છે. આજે દેશની વસ્તીનો આહાર અને ગરીબી, બેરોજગારીનો પ્રશ્ન હલ કરવા તથા ગ્રામવિસ્તારના લોકોના સામાજિક અને આર્થિક સ્થિતિના સ્તરને ઉંચું લાવવા માટે એકમદીઠ વધારે ઉત્પાદન અને આવક આપતા કોમર્સિયલ પાકો, ફળપાકો, ફૂલ પાકો તથા શાકભાજીના પાકો અને નર્સરીમાં ઉછેરી શકાય તેવા પાકોની ખેતી કરી ગામડાના ખેડૂતો તથા મજૂરોને રોજી પૂરી પાડી શકાય તેમ છે. બાગાયત અને પાક ઉત્પાદનના વિશેના અભ્યાસ દ્વારા ગામડાના ખેડૂતો હેક્ટર દીઠ ઓછા ખર્ચે પોતાની ખેતી માંથી કેવી રીતે વધુ ઉત્પાદન લઈ શકાય તેનું માર્ગદર્શન આપી તથા ખેતીના શિક્ષણ દ્વારા પોતે ખેતી વ્યવસાય અપનાવી વધુ ઉત્પાદન મેળવવું તે તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) બાગાયત અને પાક ઉત્પાદન વિષયના શિક્ષણ દ્વારા ખેતીનું ઉત્પાદન વધારવાના વૈજ્ઞાનિક પાસાઓથી વિદ્યાર્થી જાણકાર બને.
- (૨) બાગાયત અને પાક ઉત્પાદન વિષય દ્વારા કોમર્સિયલ પાકો, ફળપાકો, ફૂલપાકો, અન્યવૃક્ષ ઉછેર માવજત માટે ખેડ ખેતીમાં વપરાતા ઓબરોનો પરિચય કેળવે.
- (૩) કેમ્પસ પર વવાતા જુદા જુદા ક્ષેત્ર પાકો - બાગાયતી પાકોની વિશેષતા અને તેમાં જેવા મળતા રોગો - કીટકો વિશે અભ્યાસ કરે.
- (૪) સરકારની ક્ષેત્ર પાકો - બાગાયત વિકાસ યોજનાઓ અને આધુનિક પ્રવાહોથી વિદ્યાર્થી જાણકારી પ્રાપ્ત કરે.
- (૫) ક્ષેત્રપાકો અને બાગાયતી ખેતીના પ્રશ્નો જાણવા, સમજવા અને તેના ઉકેલો શોધવા.

૪ અભ્યાસક્રમ :

એકમ -૧ પ્રાથમિક પરીચય :

- ૧.૧ પાક - ઉત્પાદનનો અર્થ - પરિબળો- ભારતમાં કૃષિ આધારિત ઉદ્યોગો.
- ૧.૨ બાગાયતનો અર્થ- બાગાયતી ખેતીની શાખાઓની પ્રાથમિક માહિતી- તેનું મહત્વ- શાખાઓ, જેવી કે ફળઝાડની ખેતી, ફૂલછોડની ખેતી- ઔષધીય વનસ્પતિની ખેતી, કૃષિવન (એગ્રોફોરેસ્ટ્રી), ઉદ્યાન- બાગબગીચા વગેરે.
- ૧.૩ ફળઝાડ ઉછેરની પ્રાથમિક માહિતી- સ્થળપસંદગી, આબોહવા, જમીન, અંતર, રોપણી, પાણી, પોષણ, પાકસંરક્ષણ, વગેરે.
- ક્ષેત્ર પાકોનું વર્ગીકરણ (ઉપયોગિતાની દૃષ્ટિએ તેનું વર્ગીકરણ)

એકમ - ૨ વનસ્પતિ સંવર્ધન :-

- ૨.૧ સંવર્ધન- અર્થ- મહત્વ- સંવર્ધનના પ્રકાર- બીજ અને બીજેતર સંવર્ધનના ફાયદા - ગેરફાયદા.
- ૨.૨ બીજેતર સંવર્ધનની રીતો પૈકી : નૂતન કલમ, ભેટ કલમ, કટકા કલમ, આંખ કલમ, સ્ટોક અને સાયનની સમજ.
- ૨.૩ વૃક્ષોનું મહત્વ - નર્સરી ઉછેરના ક્રમિક પગથિયાં ક્યારામાં તથા પ્લાસ્ટીક કોથળીમાં રોપ ઉછેરવાની પદ્ધતિ.

એકમ -૩ ફળઝાડ અને ક્ષેત્રપાકોનું વિજ્ઞાન

ફળપાકોની વિગતવાર ખેતી પદ્ધતિ :- મૂળવતન, વાવેતર વિસ્તાર, આબોહવા, જમીન, અંતર, વર્ધનની રીતો, જાતો, ખાતર, પાણી, રોગ, જીવાત, બહાર.

આંબો, પપૈયા, લીંબુ, આમળા, દાડમ, ચીકું.

નવા ફળો :- (સામાન્ય પરીચય) દ્રાક્ષ, ઓઈલપામ.

ફૂલછોડના પાકો :- ગુલાબ, હજારીગલ, રજનીગંધા.

ક્ષેત્ર પાકો :- આબોહવા, જમીન, બીજનું પ્રમાણ, સુધારેલી જાતો, ખાતરો, વાવણી અંતર, રોગો અને કીટકો, કાપણી, ઉત્પાદન અને વેચાણ.

દાન્યપાકો :- બાજરી, ઘઉં, ડાંગર.

કઠોળપાકો :- મગ, ચણા, તુવેર.

તેલિબિયા :- દિવેલા, રાઈ, મગફળી.

મસાલા અને ઔષધ :- જીરૂ, રાઈ, ઈસબગુલ, વરિયાળી,

શાકભાજીના પાકો :- ગુવાર, ભીંડા, દૂધી, ફૂલાવર.

એકમ -૪ ફૂલછોડ અને ક્ષેત્રપાકોનું વિજ્ઞાન.

૧.૧ ફ્લોરીકલ્ચર અર્થ - મહત્વ- મોસમી ફૂલછોડ - કાયમી ફૂલછોડ (પરિચય)

૧.૨ ખેતીમાં બીજનું મહત્વ- બીજના પ્રકારો, સંકર અને સુધારેલ બિયારણ- બીજ માવજત- મહત્વ .

એકમ - ૫ ખેતીના આધુનિક પ્રવાહોનો પરિચય :-

૫.૧ બાગાયતી ખેતીના આધુનિક પ્રવાહોનો પરિચય જેમાં ફળઝાડની પેશી સંવર્ધન- બાયોટેકનોલોજી પરિચય

- ગ્રીન હાઉસ, નેટ હાઉસ, હોર્મોન્સ, ટપક સિંચાઈ પદ્ધતિ.

૫.૨ બાગાયતી ખેતી માટેની સરકારની વિવિધ યોજનાઓ.

૫.૩ ફળ ઉત્પાદન બાદની પ્રક્રિયા જેમાં જામ- જેલી - રસ- સૂકવણી કરવી.

૫.૪ સજીવ ખેતી - કોન્ટ્રાક્ટ ફાર્મિંગ નૂતન અભિગમ.

બાગાયત પાક ઉત્પાદન વિજ્ઞાન (પ્રાયોગિક)

પ્રાયોગિક કાર્ય :-

(૧) ખેતી અને બાગાયતી - નર્સરી- બાગકામ સાધનનો પરિચય.

(૨) કેમ્પસ પર વવાતા વિવિધ ક્ષેત્રપાકોનું જુદી જુદી અવસ્થાએ નિરીક્ષણ કરવું.

(૩) કેમ્પસ પર બાગાયતી પાકો - ફૂલછોડ નર્સરી વેલીનો અભ્યાસ કરવો.

(૪) ક્ષેત્રપાકોમાં પ્રગતિશીલ ખેડૂતની મુલાકાત લેવી.

(૫) સારી ફળવાડીની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત લેવી.

(૬) સારી નર્સરી, ફળ સંશોધન કેન્દ્રો, કૃષિ સંશોધન કેન્દ્રની મુલાકાત લેવી.

(૭) નર્સરીમાં પ્રત્યક્ષ કટકાકલમ, આંખકલમ, નૂતનકલમ, ભેટકલમનો અભ્યાસ કરવો.

(૮) ખેતીને લગતા વિવિધ ખેડ-સાધનોનો પરિચય, જેમાં હળ, વાવણિયો, કરબ, કરબડી, સમાર, મસળિયું ચંત્ર વિગેરે.

૫. સંદર્ભગ્રંથો :

પુસ્તકનું નામ	લેખક	પ્રકાશન
૧. પાક ઉત્પાદન વિજ્ઞાન	બાબુભાઈ અવરાણી	અનડા પ્રકાશન, અ.વાદ
૨. પાક ઉત્પાદન ભાગ ૧ અને ૨	મનુભાઈ ટી. પરમાર અમૃતભાઈ એસ. પટેલ	ચરોતર બુક સ્ટોર, આણંદ
૩. શાકભાજી વિજ્ઞાન	નાયબ વિસ્તરણ શાસ્ત્રી	ગુ.કૃ.યુનિ. જૂનાગઢ
૪. ફળઝાડ વિજ્ઞાન	એ.એચ.અમીન	ચરોતર બુક સ્ટોર, આણંદ

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા ૧. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

૨. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર ૨

વિષય: વિસ્તરણ શિક્ષણ Core Paper No. 4

(EXTENSION EDUCATION) Credit -5

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
સૈ. ૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨ કલાક
પ્રા. ૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧ કલાક
કુલ -૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ગ્રામવિદ્યા શાખાના અભ્યાસક્રમમાં સમગ્ર અભ્યાસક્રમના હેતુને અનુરૂપ સામાજિક વિજ્ઞાન તરીકે સામાજિક વિસ્તરણ શિક્ષણ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. આ વિષય દ્વારા ગ્રામવિકાસમાં સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાનનું વ્યવહારુ અમલીકરણ કઈ રીતે કરી શકાય ? તેનું સૈદ્ધાંતિક જ્ઞાન અને કુશળતાઓ શીખવવાનો પ્રયાસ કરવામાં આવ્યો છે. આ માટે સમગ્ર અભ્યાસક્રમમાં સામાજિક વિજ્ઞાનનો સમન્વય કરી સમગ્ર અભ્યાસક્રમ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે. તેમ છતાં સમગ્ર અભ્યાસક્રમમાં અધ્યાપક અને વિદ્યાર્થીઓના અનુભવોની મૌલિકતા મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે તે માટે પ્રત્યક્ષ કાર્યને પણ સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) ગ્રામીણ સમાજમાં વિસ્તરણ કાર્યની જરૂરિયાતની જાણકારી મેળવે અને વિસ્તરણની પાયાની બાબતોની સમજ કેળવે.
- (૨) ગ્રામીણ સમાજની પરિસ્થિતિ અને પ્રશ્નોથી વાકેફ થાય.
- (૩) વિસ્તરણ કાર્ય કરવા માટેની કુશળતાઓનો વિકાસ થાય.
- (૪) ગ્રામીણ સમાજની જરૂરિયાતોને ઓળખતા શીખે.
- (૫) ગ્રામીણ કાર્યના વહીવટી માળખાની જાણકારી મેળવે.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧ વિસ્તરણ ફિલસૂફી :

- વિસ્તરણ એટલે શું ? વિસ્તરણ શિક્ષણ એટલે શું ?
- સામાન્ય શિક્ષણ અને વિસ્તરણ શિક્ષણ વચ્ચેનો તફાવત.
- વિસ્તરણ શિક્ષણના સિદ્ધાંતો .

- વિસ્તરણ શિક્ષણનું મહત્વ.

એકમ - ૨ ગ્રામીણ સમાજ - લક્ષણો - પ્રશ્નો :

- સામાજિક વિજ્ઞાન એટલે શું ? તેનો અર્થ અને કાર્યક્ષેત્ર.
- ગ્રામવિદ્યાના અભ્યાસમાં સામાજિક વિજ્ઞાનના અભ્યાસની અગત્યતા.
- સમાજ, સમુદાય, સંસ્થા અને મંડળ- નો અર્થ, લક્ષણો અને તફાવત.
- ગ્રામીણ સમાજ (વ્યાખ્યા) અને વિસ્તરણ વચ્ચેનો સંબંધ.
- ભારતીય ગ્રામીણ સમાજના લક્ષણો.
- ગ્રામીણ સમાજ અને શહેરી સમાજ વચ્ચેનો તફાવત.
- ગ્રામીણ સમાજના પ્રશ્નો - ઉકેલો.
- સર્વાંગીગ્રામવિકાસ માટેના વિસ્તરણ કાર્યક્રમો.

એકમ - ૩ વિસ્તરણ શિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

- વિસ્તરણ શિક્ષણ પ્રક્રિયાના સોપાનો - હાલની સ્થિતિ, હેતુઓ અથવા ધ્યેયો, શિક્ષણ વસ્તુ પદ્ધતિ, અનુસરણ કાર્ય, મૂલ્યાંકન, પુનઃ વિચારણા.
- વિસ્તરણ શિક્ષણ પદ્ધતિ એટલે શું ? વિસ્તરણ શિક્ષણ પદ્ધતિ પસંદ કરતાં ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો.
- વિસ્તરણ શિક્ષણ પદ્ધતિઓનું વર્ગીકરણ.

(અ) ઉપયોગ પ્રમાણે

૧. વ્યક્તિગત સંપર્ક પદ્ધતિઓ :-

૧. ખેતર અને ઘરની મુલાકાત	૪. અંગતપત્રો
૨. ટેલિફોન મુલાકાત	૫. ઈન્ટરનેટ
૩. કચેરી મુલાકાત	૬. ફેક્સ

૨. જૂથ સંપર્ક પદ્ધતિઓ :-

૧. સેમિનાર	૫. નિદર્શન સભાઓ
૨. વાક્પીઠ	૬. સ્લાઈડ પ્રોજેક્ટર શો
૩. પરિસંવાદ	૭. સન્મુખ ચિત્ર દર્શક
૪. જૂથસભાઓ	

૩. સમૂહ સંપર્ક પદ્ધતિઓ :

૧. ઝુંબેશ	૨. રેડિયો

૩. ટી.વી

૪. પોસ્ટર

૫. સમાચાર પત્ર

૬. ચલચિત્રો

(બ) સ્વરૂપ પ્રમાણે :

૧. લેખિત

૨. મૌખિક

૩. દૈનિકાવ્ય

દરેકની વ્યાખ્યાઓ અને ઉદાહરણો .

એકમ - ૪

જરૂરિયાત અને અપનાવવાની પ્રક્રિયા :

- જરૂરિયાત એટલે શું ? તેની ખાસિયતો .
- જરૂરિયાતોનું વર્ગીકરણ, માનસશાસ્ત્રની રીતે, સ્વરૂપની રીતે.
- જરૂરિયાત અંગે મેઝલોની કોટિક્રમતા .
- ખેડૂતોની જરૂરિયાતો કેવી રીતે નક્કી કરવી.
- પ્રસારણ પ્રક્રિયાના અને સંદેશાવહનની પ્રક્રિયા એટલે શું ?
- અપનાવવાની પ્રક્રિયા એટલે શું ? અને તેના તબક્કાઓ .
- અપનાવવા ખેડૂતોની કક્ષા અને તેની વ્યક્તિગત ખાસિયતો.

એકમ - ૫ વિસ્તરણમાં વહીવટી અને જવાબદારી :

- વહીવટીનો અર્થ અને પ્રાથમિકપરિચય .
- વહીવટીના સિદ્ધાંતો અને પ્રકાર .
- જીલ્લા, તાલુકા અને સ્થાનિક કક્ષાએ સરકારની યોજનાઓનું અમલીકરણ કરતા તંત્રનો વહીવટી અભ્યાસ (જુદા જુદા વિસ્તરણ અધિકારીઓ / કાર્યકરોની ફરજોના સંદર્ભમાં)
- સ્થાનિક સંસ્થાઓ / સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓના વહીવટીની લાક્ષણિકતાઓનો અભ્યાસ .
- નેતા : વિસ્તરણ કામોમાં મહત્વ, ઉપયોગિતા, નેતાની પસંદગી, તાલીમ .
- ગ્રામ સંગઠનો : રચના, મહત્વ, ઉપયોગ, કાર્યો, યુવક મંડળ, ખેડૂત મંડળ, મહિલા, બચત મંડળ, સ્વસહાય જૂથો .

પ્રત્યક્ષ કાર્ય :

૧. કોઈ એક ગામની પ્રાથમિક માહિતી એકત્ર કરવી .
૨. પોસ્ટર પદ્ધતિનો અભ્યાસ કરવો .

૩. પાવરપોઈન્ટ પ્રેઝન્ટેશનનો અભ્યાસ અને ઉપયોગ.
૪. ઓવરહેડ પ્રોજેક્ટરનો પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ અને ઉપયોગ.
૫. દૂધ મંડળીની મુલાકાત.
૬. ખેડૂતની આર્થિક, સામાજિક અને ખેતી અંગેની માહિતી એકત્ર કરવી.
૭. જાહેર સંબોધનના સાધનોનો પ્રત્યક્ષ અભ્યાસ કરવો.
૮. લીફ્લેટ, પેમ્ફ્લેટ અને ફોલ્ડરનો અભ્યાસ.
૯. તાલુકા પંચાયતની પ્રત્યક્ષ મુલાકાત લેવી.

૫. શિક્ષણની પદ્ધતિઓ :

૧. વ્યાખ્યાન	૪. નિદર્શન
૨. પ્રવાસ	૫. ચાર્ટસ
૩. પ્રશ્નોત્તરી	૬. નમૂનાઓ

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિઓ :

૧. પ્રત્યક્ષ કાર્ય નિદર્શન - પ્રદર્શન	૩. પ્રશ્નાવલી
૨. સ્વાધ્યાય	૪. પરીક્ષા પ્રવિધિ

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :

- વર્ષ દરમ્યાન વિદ્યાર્થી એક ખેડૂતને દતક લેશે તેની ખેતી, પશુપાલન, બાગાયતનો અભ્યાસ કરશે. ખેડૂતની ખેતી જીવનના પ્રશ્નોનો અભ્યાસ કરી તેના પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે માર્ગદર્શન આપશે. વર્ષાન્તે લેખિત રીપોર્ટ આપશે.
- ગ્રામ સેવક, વિસ્તરણ અધિકારીના વ્યાખ્યાન, પ્રશ્નોત્તરી.
- ગ્રામવિકાસનું કામ કરતી સ્વૈચ્છિક સંસ્થાની મુલાકાત.
- નજીકના ગામડામાં ખેતી, પશુપાલન, બાગાયત, આરોગ્ય, નશાબંધી જેવા મુદ્દા અંગે એક દિવસનો કાર્યક્રમ રાખવો. (ફિલ્મ શો, પ્રદર્શન, ચર્ચાસભા, રાત્રી સભા, નિષ્ણાતોના વ્યાખ્યાન, મેળા, પ્રસંગ ઉજવણી)

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

ક્રમ	પુસ્તકનું નામ	લેખક	પ્રકાશન
૧.	વિસ્તરણ શિક્ષણ	લે. બાબુભાઈ અવરાણી	અનડા બુકડેપો , ગાંધી માર્ગ, અ.વાદ.
૨.	ભારતમાં ગ્રામવિકાસ	બાબુભાઈ અવરાણી અને બકુલ અવરાણી	અનડા બુક ડેપો , ગાંધી માર્ગ, અ.વાદ.
૩.	સામુદાયિક વિકાસ અને કૃષિ વિસ્તરણ	બાબુભાઈ અવરાણી	અનડા બુક ડેપો , ગાંધી માર્ગ, અ.વાદ.
૪.	વિસ્તરણ શિક્ષણ ભાગ - ૧ અને ૨	ઈશ્વરભાઈ પટેલ	યુનિ.ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ. અ.વાદ.
૫.	EXTENSION EDUCATION	By. A.A.REDDY	Pub.by.Shree Laxmi press GUNTUR(A.P)
૬.	COMMUNITY DEVELOPMENT SOCIAL WELFARE		By.Ram Prasad & Sons ARGA

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા: રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. : સેમેસ્ટર-૨

વિષય: કુડ સાયન્સ એન્ડ ડેરી સાયન્સ (Core Paper-3)
(Credit-6)

૧. માળખું:

	અધ્યાયના વર્ગો	આંતરિક ગુણાંકન	સેમેસ્ટર ગુણાંકન	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
સૈ.	૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨/૦૦ કલાક
પ્રા.	૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧/૦૦ કલાક
કુલ	૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩/૦૦ કલાક

૨. હેતુ:

- ફળ પરિરક્ષણના મૂળભૂત સિદ્ધાંતો જાણવા.
- ફળ પરિરક્ષણની વિવિધ પદ્ધતિઓથી વિદ્યાર્થીઓને વાકેફ કરવા.
- ખાદ્યપરિરક્ષક બનાવવાનો અભ્યાસ કરવો.

૩. અભ્યાસક્રમ:

એકમ-૧:

- ખાદ્યપરિરક્ષક શબ્દ પરિચય, પ્રસ્તાવના, મહત્વ અને ફળ પરિરક્ષણની વ્યાખ્યા.
- ફળ પરિરક્ષણના સિદ્ધાંતો.
- સૂક્ષ્મજીવાણુઓનો નાશ.
- સૂક્ષ્મજીવાણુઓની પ્રક્રિયાઓને રોકવી.
- ખાદ્યપદાર્થોમાં થતા રાસાયણિક પરિવર્તનોને અટકાવવા.
- જીવજંતુ, જીવાણુ અને પ્રાણીઓ દ્વારા થતી ખોરાકનો ભંગાડ અટકાવવો.

એકમ-૨:

- ફળ પરિરક્ષણની પદ્ધતિ.
- બેક્ટેરીયોસ્ટેટીક પદ્ધતિ – નિર્જલીકરણ આથવણ, એન્ટિબાયોટીક, શીતગાર (ફ્રિઝીંગ).
- બેક્ટેરીયોસાઈડલ પદ્ધતિ – પાચ્યુરાઈઝેશન, સ્ટેરીલાઈઝેશન, કેનીંગ, ઈગાઈઝેશન, બોઈલીંગ, કુકીંગ વગેરે.

એકમ-૩:

- ખાદ્યપદાર્થોની લગાડ.
- લગાડના આધારે ખાદ્યપદાર્થોનું વર્ગીકરણ - પેરીશિબલ, સેમીપેરીશિબલ, નોનપેરીશિબલ ખાદ્યપદાર્થો.
- ઉત્સેચકી દ્વારા થતી ખોરાકની લગાડ.
- સૂક્ષ્મજીવાણુ દ્વારા થતી ખોરાકની લગાડ - થીસ્ટ, ફૂગ, જીવજંતુ, બેક્ટેરિયા, માખી અને અન્ય કીટકી પક્ષી વગેરે.
- ભૌતિક અને રાસાયણિક પરિવર્તનો દ્વારા થતી ખોરાકની લગાડ.

એકમ-૪:

- સ્કવોર્શ, ક્રીડેબલ, સીરપ અને ફળરસની જાળવણી.
- લેમન, ઓરેન્જ, દાઢ, જાંબુ, સ્કવોર્શ બનાવવાની પદ્ધતિઓ જાણવી.
- લેમન ક્રીડેબલ.
- સીરપ - સીરપના પ્રકાર - ફળોનો સીરપ, સીન્ટેટીક સીરપ.
- વિવિધ ફળોના રસની જાળવણી - ખાટાફળો, સફરજનનો રસ, કેરીનો રસ વગેરે.
- જામ-જેલી અને માર્મલેન્ડની બનાવટ પ્રક્રિયા શીખવી.
- ખાદ્યપદાર્થોની બનાવટમાં વપરાતા વિવિધ પરીરક્ષકો.

એકમ-૫:

- દૂધ અને દૂધના પ્રકાર.
- દૂધ અને દૂધની બનાવટના પોષકતત્ત્વો.
- દૂધનું બંધારણ, દૂધ એક સમતીલ ખોરાક.
- દૂધની ગુણવત્તા.
- દૂધના સંગ્રહની પદ્ધતિઓ - પાચ્યુરાઈઝેશન, સ્ટેરીલાઈઝેશન.
- દૂધ અને દૂધની બનાવટો - લસ્સી, ઊરા, પનીર, ચીઝ, માવો, ખીર, પેંડા, વગેરે.

પ્રાયોગિક કાર્ય:

- (૧) સ્કવોર્શની બનાવટ.
- (૨) ક્રીડેબલની બનાવટ.
- (૩) કુદરતી અને કૃત્રિમ સીરપની બનાવટ બનાવવી.
- (૪) ફળોના રસની વિવિધ બનાવટો બનાવવી.
- (૫) વિવિધ પ્રકારના જામ બનાવવા - એપલ, અનાનસ, પપૈયુ, મીઠ્ઠા કુટ્ટા જામ વગેરે.
- (૬) વિવિધ પ્રકારની જેલી બનાવવી-જામફળ, સફરજન.
- (૭) લસ્સી, પનીર, ખીર, પેંડા, માવાની વિવિધ વાનગીઓ બનાવવી.

૪. સંદર્ભગ્રંથો:

- (૧) ફૂડ પ્રીજર્વેશન - પ્રોફ. એસ. આઈ. પટેલ, નમ્ર પ્રકાશન, કલોલ.
- (૨) ફૂડ પ્રીજર્વેશન બુકલેટ - ઈફ્કી, કલોલ.
- (૩) ફૂડ સાયન્સ - એફ. પી. એન્ટીના

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા: રૂરલ હોમસાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ

બી. આર. એસ. : સેમેસ્ટર-૨

વિષય: ગ્રાહક શિક્ષણ (કન્સ્યુમર એજ્યુકેશન) (Core Paper-4)
(Credit-5)

૧. માળખું:

	અધ્યાપના વર્ગો	માંતરિક ગુણાંકન	સેમેસ્ટર ગુણાંકન	કુલ ગુણ	સેમેસ્ટર પ્રશ્નપત્રની સમય
સે.	૪	૨૦	૫૦	૭૦	૨/૦૦ કલાક
પ્રા.	૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧/૦૦ કલાક
કુલ	૬	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩/૦૦ કલાક

૨. હેતુ:

- અર્થશાસ્ત્રના કાર્યોની સમજણ આપવી.
- બજારમાં ઉપલબ્ધ યોગ્ય વસ્તુઓનું મૂલ્યાંકન કરતાં શીખવું.
- ખોટી બનાવટો વસ્તુઓના વેચાણથી થતા નુકશાન અંગે ગ્રાહકોને માર્ગદર્શન આપવું.
- ખરીદી બાબતના પ્રશ્નોથી ગ્રાહકોને વાકેફ કરવા.
- ગ્રાહક સુરક્ષા અંગેના કાયદાઓની સમજ આપવી.

૩. અભ્યાસક્રમ:

એકમ-૧:

- (૧) ગ્રાહક એટલે કોણ?
 - આર્થિક બાબતો
 - ઉત્પાદન
 - વપરાશ
- (૨) વ્યાખ્યાયિત શબ્દો – કુટુંબ, ગ્રાહક, ખરીદનાર, વપરાશકાર, ચીજવસ્તુઓ અને સેવા, ગ્રાહકોના ધોરણો, જીવન ધોરણ, બજાર, વગેરે.
- (૩) ગ્રાહક તરીકે ગૃહિણીની ફરજ અને જવાબદારીઓ.

એકમ-૨:

- બજારનો અર્થ, આદર્શ બજાર, ખુલ્લી દરિફાઈ, વાહન વ્યવહાર અને વિચાર-વિનિમય સેવા, માર્કેટની સાર્થક.
- બજારના વિવિધ પ્રકાર – શુદ્ધ દરિફાઈ, આદર્શ દરિફાઈ, નોન-આર્થિકલ દરિફાઈ.

એકમ-૩:

- ખરીદી પ્રક્રિયાના હેતુઓ. ખરીદી પ્રક્રિયાનો અર્થ, ચીજવસ્તુઓ - હેતુઓ, કિંમત, જગ્યા વગેરે.
- ખરીદી પ્રક્રિયાના કાર્યો - ખરીદી અને સહકાર, વેચાણ, વાહન-વ્યવહાર, સંગ્રહ અને સંગ્રહલય, આર્થિક/ નાણાકીય મદદ, ગુણવત્તાના ધાર-ધોરણો, પેકીંગ અને પેકેજીંગ.

એકમ-૪:

- ખરીદ અને વેચાણનું મહત્વ.
- ખરીદીની પ્રક્રિયામાં ગ્રાહકની ભૂમિકા, શરૂઆત, ઈન્ડ્યુએન્સીલ પીપલ, નિર્ણાયક પ્રક્રિયા, પીલ કન્સ્યુમર, ગ્રાહક, ગ્રાહક-વર્તન.
- ગ્રાહક-વર્તન પર અસર કરતાં પરિબલો:
 - સાંસ્કૃતિક પરિબલ
 - સામાજિક પરિબલ
 - વ્યક્તિગત પરિબલ
 - માનસિક પરિબલ
- યોગ્ય ખરીદી માટેના નિયમો:
 - બજારમાં ખરીદી પહેલાંની ઉપયોગી માહિતી ભેગી કરવી.
 - ખરીદીની પધ્ધતિઓ.
 - વિચાર્યો વગર ખરીદી ન કરવી.
 - સમય ઉચિત અને આયોજન બધું ખરીદી કરવી.
 - જથ્થામાં ખરીદી કરવી.

એકમ-૫:

- ખરીદી સંબંધિત ગ્રાહકોના પ્રશ્નો:
 - ખરીદીની ટેકનીક અને દલાણ.
 - ગ્રેમાર્ગ દોરતી જાહેરતો.
 - છેતરામણીની બાબતો.
 - ભેળસેળ.
- ગ્રાહક સુરક્ષા નિયમો, ઈન્ડિયલ પીનલ કોડ, ક્રિમીનલ પ્રોડ્યુસ કોડ, ગ્રાહક સુરક્ષા સંસ્થાઓ.

પ્રાયોગિક કાર્ય:

- (૧) વિવિધ પ્રકારનાં બજારોનો સર્વે કરવો.
- (૨) બજારમાં ઉપલબ્ધ ગૂંદ ઉપયોગી ચીજવસ્તુઓના લેબલોની અભ્યાસ કરવો.
- (૩) વિવિધ ખાદ્યપદાર્થોમાં થતી ભેળસેળ ચકાસણીની રીતોનો અભ્યાસ કરવો.
- (૪) ગ્રાહક સુરક્ષા સંસ્થાઓની મુલાકાત લેવી અને તેના કાર્યદા અંગેનો અભ્યાસ કરવો.

૪. સંદર્ભગ્રંથો:

- (૧) ગ્રાહક સુરક્ષા શિક્ષણ - ગ્રાહક સુરક્ષા વિભાગ, ગાંધીનગર.
- (૨) ગૂંદણી અને ગ્રાહક સુરક્ષા

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 2

વિષય : ગાંધીવિચાર દ્વારા સમાજ વિકાસ, Electice Paper no .3

(Social Development through Gandhian thought)

૧ માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ગાંધીજીના જીવન વિષેના તાત્વિક વિચારોને તેમના પોતાના પ્રત્યક્ષ જીવનથી જુદા પાડીને જોઈ સમજી શકાય તેમ નથી. તેમના આદર્શો અને વ્યવહાર એક સિક્કાની બે બાજુ જેવા એકબીજાથી અભિન્ન અને એકબીજા સાથે ઓતપ્રોત છે. તેથી ગાંધી વિચાર અને જીવનને સમજવા માટે તેમના વ્યવહારિક જીવનના પરિચયથી શરૂઆત કરવી જોઈએ. તેમનું જીવન તેમના વ્યક્તિત્વ વિકાસને અનુસરતું રહ્યું છે. અને સામી બાજુ તેમના વિચારો અને આદર્શો ઘડાતા વિકસતા છે તે તે કાળે તેમના પ્રત્યક્ષ જીવનમાં પ્રતિબિંબિત થતા રહ્યા છે. તેથી તેમના જીવન ઘડતરને જોતાં જોતાં તેમના વિચારોના મૂળતત્વો પકડતા જવું જોઈએ.

૩. હેતુઓ :

- (૧) વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીના જીવન અને કાર્યથી પરિચિત થાય.
- (૨) વિદ્યાર્થીના ચારિત્ર્યનું ઘડતર થાય.
- (૩) અન્યાય સામે અહિંસક પ્રતિકાર કરતાં શીખે.
- (૪) વિદ્યાર્થી સ્વમાની, સ્વાવલંબી અને નિર્ભય બને.
- (૫) વિદ્યાર્થીમાં સમાજસેવાનો ગુણ વિકસે.
- (૬) વિદ્યાર્થીમાં નેતૃત્વ શક્તિ ખીલે.

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ -૧ રચનાત્મક કાર્યક્રમો :-

૧.૧	રચનાત્મક કાર્યક્રમ તાત્વિક દૃષ્ટિકોણ
રાષ્ટ્રનિર્માણ
૧.૨	રચનાત્મક કાર્યક્રમ યાદી
૧.૨.૧	કોમીએક્ટા

૧.૨.૨	અસ્પૃશ્યતા નિવારણ
૧.૨.૩	દારૂબંધી
૧.૨.૪	ખાદી
૧.૨.૫	બીજા ગ્રામાઘોગો
૧.૨.૬	ગ્રામ સફાઈ
૧.૨.૭	નવી તાલીમ
૧.૨.૮	પ્રોટ શિક્ષણ
૧.૨.૯	સ્ત્રી ઉન્નતિ
૧.૨.૧૦	આરોગ્ય શિક્ષણ
૧.૨.૧૧	પ્રાંતિક ભાષાઓ
૧.૨.૧૨	રાષ્ટ્ર ભાષા
૧.૨.૧૩	આર્થિક સમાનતા
૧.૨.૧૪	કિસાનો
૧.૨.૧૫	મજૂરો
૧.૨.૧૬	આદિવાસીઓ
૧.૨.૧૭	રક્તપિત્તના રોગીઓ
૧.૨.૧૮	વિદ્યાર્થીઓ

૧.૩. સ્વરાજ માટેના રચનાત્મક કાર્યક્રમો :-

૧.૩.૧	કોમી એકતા
૧.૩.૨	અસ્પૃશ્યતા નિવારણ
૧.૩.૩	દારૂબંધી
૧.૩.૪	ખાદી
૧.૩.૫	નવી તાલીમ
૧.૩.૬	રાષ્ટ્રભાષા

એકમ - ૨ ગામડાના વિકાસના સંદર્ભમાં રચનાત્મક કાર્યક્રમો :-

૨.૧	બીજા ગ્રામોઘોગો
૨.૨	ગ્રામ સફાઈ
૨.૩	આરોગ્ય શિક્ષણ

૨.૪ આર્થિક સમાનતા

૨.૫ પ્રાંતિક ભાષાઓ

એકમ -૩ સમાજના વિભિન્ન સ્તરોના વિકાસ માટે રચનાત્મક કાર્યક્રમો.

૩.૧ સ્ત્રી ઉન્નતિ

૩.૨ ખેડૂતો

૩.૩ મજૂરો

૩.૪ આદિવાસીઓ

૩.૫ રક્તપિત્તના રોગીઓ

૩.૬ વિદ્યાર્થીઓ

૩.૭ પ્રૌઢશિક્ષણ

એકમ - ૪ રચનાત્મક કાર્યકર્તાઓ (સંક્ષિપ્તજીવન અને તેમણે કરેલ રચનાત્મક કાર્યો)

૪.૧ ઠક્કરબાપા

૪.૨ વિનોબાભાવે

૪.૩ જુગતરામ દવે

૪.૪ બબલભાઈ મહેતા

એકમ - ૫ વ્રત વિચાર :-

૫.૧ વ્રતનો અર્થ - વ્યાખ્યા - ગાંધીજી.

૫.૨ જીવનમાં વ્રતોનું સ્થાન.

૫.૩ પરંપરાગત પાંચ વ્રત -અને તેની પ્રાચીનતા.

૫.૪ તત્કાલીન દેશની પરિસ્થિતિ પ્રમાણે ગાંધીજીએ ઉમેરેલા છ વ્રત - તેનો હેતુ

૫.૫ વિશ્વમાં શાંતિ માટેના પ્રયત્નો.

૫.૬ અણુયુદ્ધ વિરોધી આંદોલનો.

૫.૭ વર્તમાન પર્યાવરણ અને ગાંધી વિચાર.

૫.૮ ૨૧મી સદીમાં ગાંધી વિચારની પ્રસ્તુતતા.

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

૫.૧ વ્યાખ્યાન

૫.૩ જૂથચર્ચા

૫.૨ શિબિર

૫.૪ પ્રવાસ

૫.૫ મુલાકાત

૫.૬ મેળાઓ

૫.૭ સ્વાધ્યાય

૫.૮ ફિલ્મ શો

૫.૯ પ્રદર્શન

૫.૧૦ પ્રશ્નોત્તર

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ :

૬.૧ સ્વાધ્યાય

૬.૩ જીવનવ્યવહાર

૬.૨ પરીક્ષા

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :

૭.૧ પ્રસંગ ઉજવણી :- ૨ જી ઓક્ટોબર, ૩૦ મી જાન્યુઆરી

૭.૨ વ્યાખ્યાન

૭.૩ રચનાત્મક કાર્ય કરતી સંસ્થાની મુલાકાત.

૭.૪ રચનાત્મક કાર્યકરના વ્યાખ્યાન

૭.૫ પ્રદર્શન તૈયાર કરવા.

૭.૬ સ્વઅધ્યયન

૭.૭ ગાંધીમેળામાં ભાગ લેવો

૭.૮ આજુબાજુના ગામની શાળાઓમાં રચનાત્મક કાર્યને લગતા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો કરવા.

૭.૯ વર્તમાન પત્રોમાં ગાંધીવિચારને લગતા આવતા લેખ, કટીંગ ને બોર્ડ પર લગાવવા- મૂકવા.

૭.૧૦ ગ્રામસફાઈ

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

	પુસ્તકનું નામ	લેખક
૧.	ગાંધીવિચાર વિમર્શ	અનુ. નગીનદાસ પારેખ
૨.	મારી જીવન કથા	જુગતરામ દવે
૩.	રચનાત્મક કાર્યક્રમો આજના સંદર્ભમાં	દશરથલાલ શાહ
૪.	બાપુના જીવનવ્રતો	દશરથલાલ શાહ
૫.	મંગળ પ્રભાત	ગાંધીજી
૬.	મુક્ત બજાર- પર્યાવરણનો વિનાશ	હેમંત કુમાર શાહ
૭.	બાપુની ઝાંખી	કાકાસાહેબ કાલેલકર
૮.	ગાંધી કથા	ઉમાશંકર જોષી
૯.	ગાંધીજીનું ધર્મદર્શન(બીજીઆવૃત્તિ)	મગનલાલ જો. પટેલ
૧૦.	ગાંધી વિચાર દોહન	કિશોરલાલ મશરૂવાલા

૧૧.	જીવનનું પરોઢ	પ્રભુદાસ ગાંધી
૧૨.	બહુરૂપી ગાંધી	અનુ. બંધોપાધ્યાય
૧૩.	સર્વોદય	ગાંધીજી
૧૪.	વિશ્વશાંતિનો અહિંસક માર્ગ	ગાંધીજી
૧૫.	ઠક્કરબાપા	-
૧૬.	મહર્ષિ વિનોબાભાવે (સંતવાણી ગ્રંથાવલિ)	મીરા ભટ્ટ
૧૭.	જુગતરામ દવે	-
૧૮.	ગાંધીજી અને રાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ	શંકરલાલ બેકર
૧૯.	ગાંધીજી	- ઉષા મહેતા
૨૦.	પ્રેમપંથ - ભા ૧ થી ૧૦	દેસાઈ વાલજી ગોવિંદજી
૨૧.	રચનાત્મક રાજકારણ	અનુ .ચંદ્રશંકર શુક્લ.
૨૨.	ગાંધીચરિત્ર	ચી.ના. પટેલ
૨૩.	રચનાત્મક કાર્યક્રમ- તેનું રહસ્ય અને સ્થાન	- ગાંધીજી
૨૪.	મારા સ્વપ્નનું ભારત	- ગાંધીજી
૨૫.	ખાદી શા માટે	- ગાંધીજી
૨૬.	સત્યાગ્રહની મીમાંસા	- મગનભાઈ પ્રભુદાસ દેસાઈ
૨૭.	દેશ દેશના ગાંધી	- સંપાદકો આર.આર. શેઠની કંપની ગાંધીમાર્ગ,અમદાવાદ
૨૮.	મહાત્મા ગાંધી શતાબ્દી ગ્રંથ	સંપા.સર્વપલ્લી રાધાકૃષ્ણન
૨૯.	ગાંધીજી- કેટલાક સ્વાધ્યાય લેખો	- નગીનદાસ પારેખ

★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★★

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 2

વિષય : ગાંધીજીવન દર્શન, Elective Paper No. 3

(Scenario of Gandhian life) Credit - 4

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ગાંધીજીના જીવન વિષેના તાત્વિક વિચારોને તેમના પોતાના પ્રત્યક્ષ જીવનથી જુદા પાડીને જોઈ સમજી શકાય તેમ નથી. તેમના આદર્શો અને વ્યવહાર એક સિક્કાની બે બાજુ જેમ એકબીજાથી અભિન્ન અને એકબીજા સાથે ઓતપ્રોત છે. તેથી ગાંધી વિચાર અને જીવનને સમજવા માટે તેમના વ્યવહારિક જીવનના પરીચયથી શરૂઆત કરવી જોઈએ. તેમનું જીવન તેમના વ્યક્તિત્વ વિકાસને અનુસરતું રહ્યું છે. અને સામી બાજુ તેમના વિચારો અને આદર્શો ઘડાતા - વિકાસના તે તે કાળે તેમના પ્રત્યક્ષ જીવનમાં પ્રતિબિંબિત થતા રહ્યા છે. તેથી તેમના જીવન ઘડતરને જોતાં તેમના વિચારોના મૂળતત્વો પકડતા જવું જોઈએ.

૩ . હેતુઓ :

૧. વિદ્યાર્થીઓ ગાંધીજીના જીવન અને કાર્યથી પરિચિત થાય.
૨. વિદ્યાર્થીના ચારિત્રનું ઘડતર થાય.
૩. અન્યાયની સામે અહિંસક પ્રતિકાર કરતા શીખે.
૪. વિદ્યાર્થી સ્વમાની, સ્વાવલંબી અને નિર્ભય બને.
૫. વિદ્યાર્થીમાં સમાજસેવાનો ગુણ વિકસે.
૬. વિદ્યાર્થીમાં નેતૃત્વ શક્તિ ખીલે.

૪. અભ્યાસક્રમ : આત્મકથા - ગાંધીજી.

એકમ - ૧ બાળપણ

૧.૧ જન્મ - સ્થળ

૧.૨ ગાંધીજીના માતા પૂતળીબાઈ - પરિચય

૧.૩ ગાંધીજીના- પિતા - કરમચંદ ગાંધી - પરિચય

૧.૪ બાળપણના જીવન પ્રસંગો દ્વારા તેમના વ્યક્તિત્વનો વિકાસ જેમ કે.

- ૧.૪.૧ ગાંધીજીના જીવનમાં સત્યપાલનના પ્રેરણા પ્રસંગ તથા તેમના જીવનમાં સત્યપાલનના પ્રસંગો.
- ૧.૪.૨ ગાંધીજીના જીવનમાં અહિંસાવ્રત અને તેના પ્રસંગો.
- ૧.૪.૩ તેમના જીવનમાં અસ્તેયવ્રત પાલનના પ્રસંગો.
- ૧.૪.૪ ગાંધીજીને સેવા કરવા માટે મળેલી પ્રેરણાના પ્રસંગો.
- ૧.૪.૫ ગાંધીજીના જીવનમાં સેવાના પ્રસંગો.

એકમ - ૨ ઈંગ્લેન્ડમાં અભ્યાસકાળ દરમ્યાન :-

- ૨.૧ ઈંગ્લેન્ડ બેરિસ્ટનો અભ્યાસ કરવા જતાં પહેલાં ભારતમાં પડેલી આર્થિક અને સામાજિક મુશ્કેલીઓ અને લીધેલી પ્રતિજ્ઞાઓ .
- ૨.૨ ઈંગ્લેન્ડમાં સભ્ય વ્યક્તિ અંગેના તેમના વિચારો.
- ૨.૩ સભ્ય વ્યક્તિના વિચારમાં આવેલું પરિવર્તન.
- ૨.૩.૧ ખોરાકમાં કરેલું પરિવર્તન
- ૨.૩.૨ રહેણી કરણીમાં આવેલું પરિવર્તન.
- ૨.૪ ધાર્મિક પરિચયો.
- ૨.૫ વકીલાતનો અભ્યાસ પૂરો કરી ભારત પાછા ફર્યા.
- ૨.૬ વકીલાતની શરૂઆત - પ્રથમ કેસ.

એકમ - ૩ દક્ષિણ આફ્રિકામાં સંઘર્ષ અને વિકાસ :-

- ૩.૧ દક્ષિણ આફ્રિકા જવા માટેના કારણો.
- ૩.૨ દક્ષિણ આફ્રિકામાં હિંદીઓને થતા રંગભેદના અન્યાયો.
- ૩.૩ પ્રિટોરીયા જતાં ગાંધીજીને કુલીપણાના થયેલા અનુભવો.
- ૩.૪ અબ્દુલ્લા શેઠનો કેસ.
- ૩.૫ બાલાસુન્દરમ
- ૩.૬ શ્રણ પાઉન્ડનો કર
- ૩.૭ નાતાલ ઈન્ડિયન કોંગ્રેસની સ્થાપના
- ૩.૮ બોઅર યુદ્ધ
- ૩.૯ વિવિધ પ્રયોગો
- ૩.૧૦ ઈન્ડિયન ઓપિનીઅન
- ૩.૧૧ મરકી - ૧ - ૨

૩.૧૨ ફિનિક્સ અને ટોલ્સ્ટોય કાર્મ અને તેની સ્થાપના - હેતુ

એકમ - ૪ ભારતમાં :-

૪.૧ ભારતમાં આશ્રમ સ્થાપવાનો હેતુ અને આશ્રમની સ્થાપના.

૪.૨ દેશના આઝાદી માટે ગાંધીજીએ કરેલા સત્યાગ્રહો.

સ્થળ - સમય - કારણ

૪.૨.૧ વીરમગામનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૨ રાજકોટનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૩ બારડોલીનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૪ ખેડાનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૫ ચંપારણનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૬ અમદાવાદના મિલ મજૂરોનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૭ રોલેટ એક્ટ

૪.૨.૮ અહિંસક અસહકાર આંદોલન

૪.૨.૯ મીઠાનો સત્યાગ્રહ

૪.૨.૧૦ હિંદ છોડો આંદોલન

૪.૩ નવજીવન અને ચંગ ઈન્ડિયા

૪.૪ ભારતની આઝાદી સમયે ગાંધીજીનું મનોમંથન

૪.૫ અંતિમ પળો -શ્રદ્ધાંજલિ.

એકમ - ૫ ગાંધીજીના વિચાર ગુરૂઓ

૫.૧ ભારતના વિચાર ગુરૂઓ.

૫.૧.૧ શ્રીમદ રાજચંદ - સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય અને ગાંધીજી પર તેમના વિચારોની અસર.

૫.૧.૨ ગોપાલકૃષ્ણ ગોખલે - સંક્ષિપ્ત જીવન અને ગાંધીજી પર અસર

૫.૨ વિદેશી વિચાર ગુરૂઓ.

૫.૨.૧ હેનરી ડેવિડ થાર્તો - સંક્ષિપ્ત જીવન અને ગાંધીજીએ મેળવેલ પ્રેરણા

૫.૨.૨ જહોન રસ્કિન - જીવન - ગાંધીજી પર અસર

૫.૨.૩ કાઉન્ટ લિયો ટોલ્સ્ટોય

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

- ૫.૧ વ્યાખ્યાન
- ૫.૨ મુલાકાત
- ૫.૩ મેળાઓ
- ૫.૪ શિબિર
- ૫.૫ સ્વાધ્યાય
- ૫.૬ ફિલ્મ શો
- ૫.૭ પ્રદર્શન
- ૫.૮ પ્રશ્નોત્તર
- ૫.૯ જૂથચર્ચા
- ૫.૧૦ પ્રવાસ

૬. મૂલ્યાંકન પ્રવૃત્તિ :-

- ૬.૧ સ્વાધ્યાય
- ૬.૨ પરીક્ષા પ્રવિધિ
- ૬.૩ જીવનવ્યવહાર

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :-

૧. પ્રસંગ ઉજવણી - ૨ જી ઓક્ટોબર, ૩૦ મી જાન્યુઆરી
૨. વ્યાખ્યાન, ગ્રામ સફાઈ વગેરે
૩. રચનાત્મક કાર્ય કરતી સંસ્થાની મુલાકાત
૪. પ્રદર્શન તૈયાર કરવા.
૫. સ્વઅધ્યયન
૬. ગાંધી મેળામાં ભાગ લેવો.
૭. આજુબાજુના ગામની શાળાઓમાં ગાંધીજીના જીવન પ્રસંગોને લગતા સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો કરવા.
૮. વર્તમાન પત્રોમાં આવતાં ગાંધીવિચારને લગતા લેખ, કટીંગને બોર્ડ પર મૂકવા.

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

પુસ્તક

૧. સંક્ષિપ્ત આત્મકથા

લેખક

- ગાંધીજી

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : ૧. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

૨. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 2

વિષય : આરોગ્યશાસ્ત્ર અને સફાઈ વિજ્ઞાન, Elective Paper No. 4
(HEALTH & HYGIENE) Credit - 4

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ભારત ગામડાઓનો દેશ છે. તેથી ગ્રામીણ ઉત્કર્ષના ધ્યેય સાથે ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે તબીબી વિદ્યાશાખા સિવાય કોઈપણ વિદ્યાશાખામાં આરોગ્યલક્ષી અભ્યાસને સ્થાન મળ્યું નથી. ગ્રામવિદ્યાનો અભ્યાસ કરતો વિદ્યાર્થી ગામડાને લગતા દરેક પ્રશ્નોનો અભ્યાસ કરે તે જરૂરી છે. ગ્રામવિદ્યાશાખાના વિદ્યાર્થીએ મહદઅંશે ગ્રામડામાં જ કામ કરવાનું આવે છે. આજે પણ આપણું સરકારી આરોગ્યતંત્ર ગામડાઓ સુધી સંતોષકારક રીતે કામ કરતું થયું નથી. આ સમયે ગામડામાં કામ કરનાર કાર્યકર પાસે આરોગ્યનું પ્રાથમિક જ્ઞાન હોય તો ગામડામાં કામ કરવામાં સફળ થવામાં ઉપયોગી નીવડે છે. આથી સ્નાતક કક્ષાના ગ્રામવિશારદના અભ્યાસમાં આરોગ્ય શિક્ષણનો સમાવેશ કરેલ છે.

ગ્રામીણ આરોગ્ય એ ગામડાના વિકાસમાં પાયાનું તત્વ છે. 'યથા પિંડે તથા બ્રહ્માંડે' એ ન્યાયે વ્યક્તિગત સ્વાસ્થ્ય જાળવણીથી જ સામાજિક સ્વાસ્થ્ય જાળવણી એ ધ્યેયમંત્ર સાથે આજનો વિદ્યાર્થી આવતીકાલનો માર્ગદર્શક બની રહે અને પોતાના આરોગ્ય વિષયક જ્ઞાનને પ્રજાના કલ્યાણમાં પ્રયોજે એવી ઉમદા ભાવના આ વિષયના શિક્ષણ પાછળ અભિપ્રેત છે.

૩. હેતુઓ :

- (૧) વ્યક્તિગત અને જાહેર આરોગ્ય જાળવણી અંગેની સુઝ અને સમજણ કેળવે.
- (૨) ગામડાના આરોગ્ય વિષયક પ્રશ્નોની જાણકારી મેળવે.
- (૩) આરોગ્ય સંદર્ભે લોક કલ્યાણ પ્રવૃત્તિઓનો કાર્યક્રમ વિચારી અમલ માટે જરૂરી દૃષ્ટિકોણ કેળવે.
- (૪) આરોગ્યના અભ્યાસક્રમના મુદ્દાઓનો સાંપ્રત પ્રવાહ સાથે અનુબંધ જોડે.
- (૫) બિમારીઓના આગમન સમયે પ્રતિરોધક ઉપાયો અંગે વિચારી સમાજને જરૂરી માર્ગદર્શન પુરું પાડી શકે એવી વિદ્યા કેળવે.

- (૬) સફાઈ દ્વારા વ્યક્તિગત અને જાહેર માનવતાના સંસ્કારોનું પ્રસ્થાન કરવાની સુગ્ર અને સમજણ કેળવી તે માટેનું કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરે.
- (૭) સફાઈ અને આરોગ્યનો સંબંધ જાણે.

૪. અભ્યાસક્રમ:

એકમ -૧

- ૧.૧ આરોગ્યનો અર્થ, આરોગ્યના અભ્યાસ અને જ્ઞાનનું મહત્ત્વ, આરોગ્યની વ્યાખ્યા (WHO આયુર્વેદ અને ગાંધીજીના મતે)
- ૧.૨ શરીરનું વિજ્ઞાન:
આયુર્વેદના મતે :- તંદુરસ્ત શરીરનું પ્રમાણ, પંચમહાભુત તથા દોષ-દાતુ-મળનો સામાન્ય પરીચય.
આધુનિક વિજ્ઞાનના મતે :- તંદુરસ્ત શરીરનું વજન- ઉંચાઈ- નાડી- તાપમાન લોહીનું દબાણ તથા શ્વસનતંત્ર- પાચનતંત્ર- રૂધિરાભિસરણતંત્ર- ઉત્સર્જન તંત્ર અને પ્રજનનતંત્ર સાથે જોડાયેલા અવયવોનો પરિચય.
- ૧.૩ સ્વસ્થ રહેવા માટે દિનચર્યા- શ્રદ્ધુચર્યા-રસીકરણ અને સમતોલ આહાર જેવા સ્વાસ્થ્ય જાળવવાના પગલાં.
- ૧.૪ સ્વાસ્થ્ય બગડવાના (રોગ થવાના) કારણો.-દુષિત હવા- પાણી- ખોરાક અવસ્થા, કુપોષણ, ચેપ, વાસણો, કુટેવો, વ્યસનો તથા આયુર્વેદના મતે વેગદારણ.

એકમ - ૨

- ૨.૧ પ્રાથમિક સારવાર અને અકસ્માતના ઉપાયો : અકસ્માત એટલે શું ? લોહી નીકળવું, દાઝી જવું, પાણીમાં ડુબવું, મુર્છા આવવી, ઝેર ચડવું, વીજળીનો કંટ લાગવો - લક્ષણો અને પ્રાથમિક સારવાર.
- ૨.૨ ચેપીરોગમા રાખવી પડતી કાળજી : ચેપ એટલે શું ? કોલેરા, મેલેરીયા, ક્ષય, ચામડીના રોગો, અને એઈડ્સના કારણો લક્ષણો અને કાળજી.

એકમ -૩

- ૩.૧ રોગ નિવારણમાં કુદરતી ઉપચાર : ઉપવાસ, પાણી, માટી, સૂર્ય સ્નાનના પ્રયોગો અને તેના ફાયદા. ધ્યાન- પ્રાણાયામ - યોગાસનો (પદ્માસન, શીર્ષાસન, સૂર્યનમસ્કાર, પશ્ચિમોતાનાસન અને મયૂરાસન) જુદી જુદી ચિકિત્સા પદ્ધતિઓની સમજ.

૩.૨ ઘર આંગણાના ઔષધો : ઓળખ અને ઉપયોગ- લીમડો, મીઠી આવળ, તુલસી, અરડુસી, હળદર, હીંગ અજમો અને સૂંઠ.

એકમ - ૪

૪.૧ સફાઈ અને આરોગ્યનો સંબંધ- સફાઈનો અર્થ- બાહ્ય - આંતરિક વ્યક્તિગત - સામુદાયિક સફાઈ.

૪.૨ ગ્રામ સફાઈ અને ગાંધીજીનો સફાઈ પ્રેમ, ગ્રામ સફાઈમાં પંચાયત અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનો ફાળો.

એકમ - ૫

૫.૧ ધૂમ્રપાન :

- ધૂમ્રપાનથી થતી શારિરીક અસરો.
- ધૂમ્રપાનથી થતા રોગો (કેન્સર, હૃદય રોગ, બ્લડપ્રેશર)
- ધૂમ્રપાનથી થતું નુકશાન.
- ધૂમ્રપાન કઈ રીતે છૂટી શકે.

૫.૨ હૃદય રોગ :

- હૃદય રોગનું મૂળ માનસિકતા.
- દર્દીએ કેટલો આરામ કરવો.
- હૃદયરોગમાં આહાર વિહાર.
- હૃદયરોગથી બચવા ગુજરાતીઓનો ખોરાક કેવો હોવો જોઈએ ?

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિ :

૧. જૂથચર્ચા	૪. નમૂના ઓળખ
૨. મુલાકાત	૫. પ્રત્યક્ષ
૩. ગોષ્ઠી	

૬. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ :

૧. નિરીક્ષણ	૩. પ્રશ્નાવલી
૨. સ્વાધ્યાય	૪. પરીક્ષા પ્રવિધિ

૭. સહ અભ્યાસ પ્રવૃત્તિ :

૧. પ્રાથમિક સારવાર પેટી વસાવવી અને છાત્રાલયમાં તાત્કાલિક ઉપચાર તરીકે ઉપયોગ કરવો.

૨. કેમ્પસ ઉપરની વનસ્પતિને ઓળખે અને તેના ઔષધિય ઉપયોગ જાણતો થાય.
૩. સ્થાનિક પરિસ્થિતિને અનુરૂપ ઔષધબાગ બનાવવો, જાળવવો તેનો ઘરગથ્થું ઉપચાર કરવો.
૪. ઘરગથ્થું ઉપચારના નમૂના બનાવવા તેનો ઉપયોગ કરવો.
૫. સ્થાનિક વનસ્પતિનું નામકરણ કરાવવું તેનો ઉપયોગ સમજવો.
૬. ઔષધ સંગ્રહપોથી બનાવવી.

૮. સંદર્ભ ગ્રંથો :

પુસ્તકનું નામ	લેખક	પ્રકાશક
૧. આરોગ્યની ચાવી	ગાંધીજી	નવજીવન પ્રકાશન, અ'વાદ
૨. માંદગીનાં મૂળ	ડો. શીવપ્રસાદ	નવજીવનપ્રકાશન,અ'વાદ
૩. આયુર્વેદ સિદ્ધાંતો	સુરેન્દ્રનાથ સી. પટેલ	યુ.ગ્રાં.નિ.ઓર્ડ.અ'વાદ
૪. રચના શરીર	વૈદ્ય એમ.એચ.બારોટ	યુ.ગ્રાં.નિ.ઓર્ડ.અ'વાદ
૫. કુદરતી ઉપચાર	ડો. શરણપ્રસાદજી	નવજીવન પ્રકાશન, અ'વાદ
૬. ડોક્ટર આવતાં પહેલાં	ડો.શીવપ્રસાદ ત્રિવેદી	નવજીવન પ્રકાશન, અ'વાદ
૭. નિદાન-ચિકિત્સા	ડો.શીવ શરણ ધ્યાની	
૮. યોગાસન, પ્રાણાયામ કરો અને નિરોગી રહો.	ડો.પી.ડી.શર્મા	ગાલા પબ્લિસર્સ,અ'વાદ
૯. સફાઈ માર્ગદર્શિકા(હિન્દી)	શ્રી ઈશ્વરભાઈ પટેલ	હરીજનસેવક સંઘ,દિલ્હી
૧૦. માનવતાના સંસ્કારો	બબલભાઈ મહેતા	બાલગોવિંદપ્રકાશન અ'વાદ
૧૧. સ્વચ્છતા અને આરોગ્ય	બબલભાઈ મહેતા	બાલગોવિંદપ્રકાશન અ'વાદ
૧૨. ઘર ઘરના ઔષડીયાં	બાપાલાલ વૈદ્ય	લોકવીણા કાર્યાલય, બાલાસિનોર
૧૩. વાડી વાડીનાં ઔષધીયાં	બાપાલાલ વૈદ્ય	લોકવીણા કાર્યાલય, બાલાસિનોર
૧૪. વનવનનાં ઔષધિયાં	બાપાલાલ વૈદ્ય	લોકવીણા કાર્યાલય, બાલાસિનોર
૧૫. ઘરઘથ્થું વૈદક	બાપાલાલ વૈદ્ય	લોકવીણા કાર્યાલય, બાલાસિનોર
૧૬. રોજુંદા રોગ	શોભન	-
૧૭. ભૈષજ સંહીતા	-	સરકારી પ્રેસ, ગાંધીનગર
૧૮. દૂધપાન એટલે આપઘાત	ડો. અમૃતભાઈ પટેલ	પ્રમુખસ્વામી મહારાજ
૧૯. હૃદયને હેમખેમ રાખો.	(સંકલન) કાન્તિભટ્ટ	નવભારત સાહિત્ય મંદિર

★★

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 2

વિષય : સામુદાયિક સ્વાસ્થ્ય, Elective Paper No. 4, Credit -4
(COMMUNITIVE HEALTH)

૧. માળખું :

અઠવાડિક વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. પ્રસ્તાવના :

ભારત ગામડાઓનો બનેલો દેશ છે. ગ્રામીણ ઉત્કર્ષના ધ્યેય સાથે ગ્રામવિદ્યાનો અભ્યાસ કરતો દરેક વિદ્યાર્થી ગામડાઓને સ્પર્શતા દરેક વિષય અને દરેક મુદ્દાનો અભ્યાસ કરે તે જરૂરી છે. ઉચ્ચ શિક્ષણ ક્ષેત્રે તબીબી વિદ્યાશાખા સિવાય અન્ય કોઈપણ વિદ્યાશાખામાં આરોગ્યલક્ષી અભ્યાસને સ્થાન મળ્યું નથી. ગ્રામીણ સમાજમાં આરોગ્યલક્ષી બાબતનો સુપેરે વિસ્તરતું કાર્ય થાય. ગ્રામીણ લોકોની હાજતો અનેઆદતોમાં સુધારો આવે અને સ્વસ્થ વ્યક્તિ નિર્માણ દ્વારા સ્વસ્થ સમાજનિર્માણનું કાર્ય સફળ થાય તે માટે ગ્રામવિદ્યાનો સ્નાતક આરોગ્યને લગતું પ્રાથમિક જ્ઞાન ધરાવતો હોય તે અપેક્ષિત છે. મહદ્ અંશે ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં જ કામ કરવાનું હોવાથી આવા સ્નાતકો સ્વચ્છતા અને આરોગ્યની જાળવણી વિશે યોગ્ય જાણકારી ધરાવતો હોય એવા આશયથી ગ્રામવિદ્યાશાખામાં આરોગ્યશાસ્ત્રને અભ્યાસક્રમના ભાગરૂપે શિખવવામાં આવે છે.

ગ્રામીણ આરોગ્ય એ ગ્રામ વિકાસનું પાયાનું તત્વ છે. તેથી આરોગ્ય અને સફાઈને લગતી બાબતોની વૈજ્ઞાનિક અને વ્યવહારૂ જાણકારી સાથેનો વિદ્યાર્થી આવતીકાલનો માર્ગદર્શક બની રહે અને આરોગ્ય અંગેના પોતાના જ્ઞાનને લોકોના કલ્યાણ માટે પ્રયોજે એવી ઉમદા ભાવના આ વિષયના શિક્ષણ પાછળ અભિપ્રેત છે.

૩. હેતુઓ :

- ૩.૧ વિદ્યાર્થી વ્યક્તિગત અને સામુદાયિક આરોગ્યની જાળવણી માટેની સૂઝ અને સમજણ કેળવે.
- ૩.૨ ગામડાના આરોગ્ય વિષયક પ્રશ્નોની જાણકારી મેળવીને તેને લગતા પ્રશ્નોના નિરાકરણ માટેની સજ્જતા કેળવે.
- ૩.૩ આરોગ્યના સંદર્ભમાં લોક કલ્યાણની પ્રવૃત્તિઓ અને કાર્યક્રમો વિચારીને તેના અમલ માટેનો દૈનિકોણ કેળવે.

- ૩.૪ આરોગ્યલક્ષી સરકારી યોજનાઓની જાણકારી મેળવીને લોકો સુધી તેનો લાભ પહોંચે તે માટેની પદ્ધતિઓ અને વ્યવસ્થાઓ પ્રત્યે સજાગ બને .
- ૩.૫ સફાઈ ધ્વારા વ્યક્તિગત અને જાહેરક્ષેત્રમાં માનવતાના સંસ્કારોનું સ્થાપન કરવાની સૂઝ ,સમજણ, અને કૌશલ્ય પ્રાપ્ત કરે.
- ૩.૬ સફાઈ અને આરોગ્યનો સંબંધ સમજીને બિમારીઓ ના ઉપદ્રવ સમયે તેના પ્રતિરોધક ઉપાયો અંગે વિચારી સમાજને માર્ગદર્શન પુરૂ પાડવાની ક્ષમતા કેળવે .

૪. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧

- ૪.૧.૧ આરોગ્ય એટલે શું ? આરોગ્યનો અર્થ, અકરોગ શબ્દથી સ્પષ્ટીકરણ : આરોગ્યની વ્યાખ્યા. (આર્યુવેદ મતે તથા ગાંધીજીના મતે)
- ૪.૧.૨ આરોગ્યશાસ્ત્ર અભ્યાસનું મહત્વ - સ્વસ્થસ્થ સ્વાસ્થ્ય રક્ષણમ્ , આતુરસ્થ વિકાર પ્રશમનમ્ , સ્વસ્થ રહેવા માટે દિનચર્યા- ઋતુચર્યા અને રસીકરણની જાણકારી.
- ૪.૧.૩ શરીરની રચના અને ક્રિયાઓનો સામાન્ય પરિચય .
- પંચમહાભૂત સહિત ૨૪ તત્ત્વોનું શરીર.
- ત્રણ દોષો - સાતદાતુઓ અને ત્રણ મળોનું સ્થાન.
- શરીરના વિવિધ અંગો સાથે પંચતત્ત્વનો અનુબંધ
- ૪.૧.૪ સ્વસ્થ શરીરનું પ્રમાણ :
ઉંચાઈ - વજન - તાપમાન - બ્લડપ્રેશર - હીમોગ્લોબીન - રક્તકણો -શ્વેતકણો
- કોલેસ્ટેરોલ , બ્લડસુગર વગેરેનું સમ્યક પ્રમાણ અને તેમાં વધ- ઘટથી થતા લક્ષણોનો પરિચય.
- ૪.૧.૫ શરીરનાં વિવિધ તંત્રોની જાણકારી.
શ્વસનતંત્ર - પાચનતંત્ર- રૂધિરાભિસરણતંત્ર - ઉત્સર્જન તંત્ર અને પ્રજનન તંત્ર સાથે જોડાયેલા અવયવોનો પરિચય.

એકમ - ૨

૪.૨.૧ સ્વાસ્થ્ય બગડવાનાં કારણો.

- હવા, પાણી અને ખોરાક દૂષિત થવાનાં કારણો અને તેની જાળવણીના ઉપાયો.
- પાણીના શુદ્ધિકરણની રીતો.

- ૪.૨.૨ રોગ થવા માટે કારણભૂત - અપોષણ , ચેપ , વારસાઈ, કુટેવો , વ્યસનો (દારૂ , તમાકુ , ગુટખા) અને વેગધારણ.
- ૪.૨.૩ - ભુખ,તરસ , છીંક , બગાસુ,વા છૂટ વગેરે શારીરીક વેગોને અટકાવવાથી થતા રોગો - કામ , ક્રોધ,લોભ , મોહ , ઈર્ષ્યા વગેરે માનસિક વેગોને ન અટકાવવાથી થતા રોગો.
- ૪.૨.૪ સારવારના પ્રાથમિક નિયમો - ચિકિત્સાના ચારપાયા વૈદ- ઔષધ - પરિચારક અને રોગી આ ચારેયના ચાર ચાર ગુણ.
- ૪.૨.૫ અકસ્માતની વ્યાખ્યા ,પ્રાથમિક સારવાર એટલે શું ? લોહી નીકળવું, દાઝી જવું,વીજળીનો ક્રંટ લાગવી , તથા ઝેર ચડવું(મધમાખી , વીંછી , સાપનું ઝેર , ખોરાકી ઝેર) વગેરે પરિસ્થિતીમાં પ્રાથમિક સારવાર.

એકમ - ૩

- ૪.૩.૧ ચેપ એટલે શું ? સંક્રમક રોગોની જાણકારી.
- ૪.૩.૨ એઈડ્સ અને ચામડીના રોગો (દાદર,ખસ , ખરજવું, સીફીલીસ , ગોનોરીયા) વગેરેના કારણો- લક્ષણો અને ઉપાયો.
- ૪.૩.૩ જુદી જુદી ચિકિત્સા પદ્ધતિઓની જાણકારી આયુર્વેદ , હોમીયોપીથી , એલોપથી , નિસર્ગોપચાર , યોગ , પ્રાણાયામ વગેરે.
- ૪.૩.૪ રોગ નિવારણમાં પ્રાણાયામ અને યોગથી થતા ફાયદા - પ્રાણાયામના પ્રકાર અને સમજ વિવિધ યોગાસનો- પદ્માસન , શીર્ષાસન , વ્રજાસન , પશ્ચિમોત્તાનાસન , અને સૂર્યનમસ્કારની પદ્ધતિ અને ફાયદા.
- ૪.૩.૫ ઘર આંગણાના ઔષધોની ઓળખ અને ઉપયોગ.

- લીમડો , બાવળ , તુલસી , અળડુસી.

- હરદળ , હીંગ , અજમો , સૂંઠ.

એકમ - ૪

- ૪.૪.૧ સફાઈનો અર્થ- સફાઈના પ્રકાર , બાહ્ય અને આંતરિક સફાઈ , વ્યક્તિગત અને સામુદાયિક સફાઈ.
- ૪.૪.૨ સફાઈ અને આરોગ્યનો સંબંધ(એક જ સિક્કાની બે બાજુ)
- ૪.૪.૩ સફાઈ અંગે ગાંધીજીના વિચારો , ગાંધીજીનો સફાઈપ્રેમ.
- ૪.૪.૪ ગ્રામ સફાઈનો અર્થ અને તેનું વ્યવસ્થાતંત્ર ગ્રામ સફાઈમાં પંચાયત અને શિક્ષણ સંસ્થાઓનું યોગદાન.

૪.૪.૫ સફાઈનાં સાધનો - ઉભુ ઝાડુ, શોષખાડા, કંપોષ્ટ અને સુલભ શૌચાલય વગેરે તૈયાર કરવાની રીત અને તેની વૈજ્ઞાનિકતા.

એકમ - ૫

૪.૫.૧ ગામડાંઓની વર્તમાન સ્વાસ્થ્યવિષયક સ્થિતિ અને તેમાં સુધારાની શક્યતાઓ.

૪.૫.૨ ગામડામાં જાજર, મૂતરડી, ઉકરડા, ઢોરોની ગમાણ, પાણીનો નિકાલ, એંઠવાડનો નિકાલ વગેરેની પ્રવર્તમાન સ્થિતિ અને તેનો ઉકેલ.

૪.૫.૩ આરોગ્ય ક્ષેત્રે કાર્યરત સંસ્થાઓ W.H.O અને UNICEF ની કામગીરી તેમજ પુરૂ નામ અને સામાન્ય જાણકારી.

૫. શિક્ષણ પદ્ધતિઓ :

૧. જૂથચર્ચા	૩. નમૂના ઓળખ
૨. મુલાકાત	૪. પ્રત્યક્ષ
૫. ગોષ્ઠિ	

૬. સ્વાધ્યાય :

વિદ્યાર્થીઓ નીચે દર્શાવેલ મુદ્દાઓ પૈકી કોઈપણ બે મુદ્દાઓનો સ્વાધ્યાય તૈયાર કરશે.

૬.૧ પ્રાથમિક સારવાર

૬.૨ યોગાસનો

૬.૩ ઉભુ ઝાડું

૬.૪ શોષખાડા

૬.૫ ઔષધ ઓળખ

૭. સહઅભ્યાસ પ્રવૃત્તિઓ :

૭.૧ સંસ્થાના કેમ્પસ ઉપર ઔષધ બાગનું નિર્માણ કરવું. વિવિધ પ્રકારના ઔષધીય વૃક્ષો, રોપાઓ વાવવા અને ઉછેરવા.

૭.૨ સ્થાનિક વનસ્પતિઓની ઓળખ કરવી અને તેનું ઔષધિય ઉપચાર મૂલ્ય જાણવું.

૭.૩ પ્રાથમિક સારવાર પેટી વસાવવી અને તેના ઉપયોગની પદ્ધતિ જાણવી.

૭.૪ ઘરગથ્થુ ઉપચારની વિગતો એકત્રીત કરવી. અને નોંધ તૈયાર કરવી.

૮. સંદર્ભગ્રંથ સૂચિ :

નામ	લેખક	પ્રકાશક
૧. આરોગ્યની ચાવી	ગાંધીજી	નવજીવન પ્રકાશન
૨. માંદગીનાં મૂળ	ડો. શીવપ્રસાદ	નવજીવન પ્રકાશન
૩. રચના શરીર	વૈદ્ય એમ.એચ. બારોટ	યુનિ.ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
૪. આયુર્વેદ સિદ્ધાંત	એસ.સી.પટેલ	યુનિ.ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ
૫. ક્રુદ્ધરતી ઉપચાર	શરણપ્રસાદ	નવજીવન પ્રકાશન
૬. અષ્ટાંગહૃદય	અનુ. વિજયશંકર મુનશી	સસ્તુ સાહિત્ય પ્રકાશન
૭. માધવનિદાન	અનુ. રાજનવૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ,	સસ્તુ સાહિત્ય પ્રકાશન
૮. નિદાન ચિકિત્સા	ડો. શિવચરણ ધ્યાની	યુનિ.ગ્રંથ નિર્માણબોર્ડ
૯. સફાઈ માર્ગદર્શિકા	ઈશ્વરભઈ પટેલ	
૧૦. માનવતાના સંસ્કારો	બબલભાઈ મહેતા	
૧૧. ઘરઘથ્થુ વૈદક	બાપાલાલ વૈદ્ય	
૧૨. યોગાસન, પ્રાણાયામ કરો અને નિરોગી રહો	ડો. પી.ડી. શર્મા	ગાલા પબ્લીશર્સ
૧૩. સ્વચ્છતા અને આરોગ્ય	બબલભાઈ મહેતા	ગૂજ.વિદ્યાપીઠ પ્રકાશન
૧૪. ઉભુ ઝાડુ.(પરિચય પુસ્તિકા)		ગૂજ.વિદ્યાપીઠ પ્રકાશન

★★

हेमचन्द्राचार्य उत्तर गुजरात युनि. पाटण

ग्रामविद्या शाखा : १. रुरल फार्म मेनेजमेन्ट
२. रुरल होम सायन्स मेनेजमेन्ट & हेल्थ
बी.आर.एस. - सेमेस्टर - २

विषय :- हिन्दी पेपर - क्रेडिट-४

INTER DISCI. PAPER NO. 3

सप्ताहिक तास	आंतरिक गुण	सेमेस्टर गुण	कुल गुण	सेमेस्टर प्रश्नपत्र का समय
४	३०	७०	१००	३ घंटे

२. प्रास्ताविक :-

- राष्ट्रभाषा का महत्व :-

किसी भी देश के लिए राष्ट्रभाषा प्रजा की अपनी पहचान होती है। उसकी अपनी संस्कृति एवम् सभ्यता, आचार विचार, खान-पान, रहन-सहन, जीवन शैली, वेशभूषा, आदि होती है। हमारे देश में राष्ट्रभाषा की गरिमा मयी परंपरा है। जैसे वैदिक संस्कृति तथा संस्कृति से जुड़ी राष्ट्रभाषा रही, हिन्दी इसी का प्रतिनिधित्व कर रही है। मध्ययुग में उत्तर भारत में कुछ समय तक फारसी, कुछ समय उर्दू और अंग्रेजी भी कारोबारी की भाषा रही, लेकिन अंग्रेजी का जन-जीवन के साथ न कभी नाता बैठा और न बैठ सकता। हिन्दी जन-जन तक पहुँची। वह राष्ट्रभाषा के रूप में है। इस के कई कारण हैं।

- (१) हिन्दी देश में राष्ट्र व्यापी भाषा है।
- (२) वह राष्ट्रीय परंपरा से जुड़ी हुई होने के कारण सांस्कृतिक मूल्यों की धरोहर बनी है और उसे वहन करती है।
- (३) विश्व में करीब सौ विश्वविद्यालयों में इस की पढाई होती है।
- (४) हिन्दी हमारे देश की ४० प्रतिशत की मातृ भाषा है। अन्य राज्यों में एक राष्ट्रभाषा के रूप में तथा पुरे देश का जन-सामान्य थोडा कुछ तो उस का आधार लेता रही है।
- (५) अधिकांश युवक-युवतियों के लिए आजीवन की भाषा बनी हुई है।

- (६) कई राज्यों के कारोबार तथा शिक्षा-दीक्षा की भाषा हिन्दी है ।
 (७) पड़ोसी देशों की प्रजा के साथ इस के माध्यम से आसानी से व्यवहार निभाया जा सकता है ।

(८) गुजरात के जन मानस के लिए सुपरिचित भाषा है ।

(२) हिन्दी भाषा पाठ्यक्रम का प्रयोजन :- (उद्देश्य) :-

ग्राम विद्याशाखा में हिन्दी भाषा का अध्ययन - अध्यापन निम्नलिखित उद्देश्यों की पूर्ति के लिए किया गया है ।

(१) भारत की सामाजिक सांस्कृतिक माध्यम के रूप में अंग्रेजी के आगमन पूर्वतक हिन्दी काम कर रही थीं । राष्ट्र के पुनःउत्थान काल में राष्ट्र नायकों ने हिन्दी को राष्ट्रभाषा के रूप में स्थापित करने का प्रयास किया था । हमारे संविधान में भी उसे राष्ट्रभाषा के रूप में स्वीकार किया गया है । ग्राम - विद्या विद्याशाखा का विद्यार्थी राष्ट्रभाषा हिन्दी को सीखें । इस भाषा को सिखकर विद्यार्थी अपनी क्षमता बढ़ायें और राष्ट्रीय गतिविधियों में इसे सिखकर अपना योगदान प्रदान करें ।

(२) हिन्दी भाषा एक प्रादेशिक भाषा होने के नाते गुजराती की सहोदर भगिनी है इसलिए छात्र आसानी से उसे समझ सकें और उसे व्यक्त कर सकें ।

(३) हिन्दी भाषा अंग्रेजी के अवेज में भविष्य के भारतीय स्नातक की वैकल्पिक ज्ञान-भाषा ग्रंथालय भाषा होगी ।

(४) समय-समय पर निर्धारित साहित्यिक कृतियों के अध्यापन द्वारा छात्रों में हिन्दी भाषा के पाठ्य विषय में दक्षता प्राप्त कराना ।

(५) बोल-चालकी भाषा प्रयोग और छात्र अपनी अभिव्यक्ति को बढ़ायें और भाषा को व्यवहार में लायें ।

(४) पाठ्यक्रम :-

ईकाई - १ गद्य - कहानी - हिन्दी साहित्य के प्रतिनिधि किसी एक या अनेक लेखकों की कहानी लघु साहित्य विद्या के एक पुस्तक का परिचय करें ।

कहानी नई पुरानी - संपादक :- सोमेश्वर पुरोहित,

(किताब - १) नवजीवन प्रकाशन मंदिर, अमदाबाद - १८

कहानी की परिभाषा, कहानी के तत्व, कथावस्तु की विशेषता, चरित्र-चित्रण, कथोप कथन, देशकाल और वातावरण, भाषा शैली, उद्देश्य आदि के धरातल पर अध्यापन

कहानी - कहानीकार

- (१) उसने कहाथा - चन्द्रधर शर्मा गुलेरी
- (२) नमक का दारोगा - प्रेमचन्द
- (३) हार की जीत - सुदर्शन
- (४) डाची - उपेन्द्रनाथ अशक
- (५) भोलाराम का जीव - हरिशंकर परसाई

ईकाई - २ - निबन्ध

हिन्दी साहित्य के प्रतिनिधि किसी एक या अनेक लेखकों के निबन्ध लघु साहित्य विद्या के एक पुस्तक का परिचय करें।

श्रेष्ठ निबन्ध - संपादक : डॉ. अलोक गुप्त

(किताब -२) प्रकाशन : शिक्षा भारती, मद्रससा रोड, कश्मीरी गेट, दिल्ली - ६

निबन्ध की परिभाषा, निबन्ध के तत्व, प्रकार, कथावस्तु की विशेषतायें और प्रभावशाली विद्या के रूप में अध्यापन।

निबन्ध - निबन्धकार

- (१) साहित्य और जीवन - नंददुलारे वाजपेयी
- (२) गेहूँ बनाम गुलाब - रामवृक्ष बेनीपुरी
- (३) आचरण की सभ्यता - सरदार पूर्णसिंह
- (४) क्रोध - रामचन्द्र शुक्ल

ईकाई - ३ - पद्य - कविता

अध्यापक द्वारा चुनी गई अनेक कवियों की संकलित कविताओं का परिचय करें।

आधुनिक हिन्दी कविता - संपादक : डॉ. अम्बाशंकर नागर

(किताब - ३) नव-जीवन प्रकाशन मंदिर, अमदाबाद - १८

कविता

कवि

१. यशोधराकर उल्लङ्घन - श्री मैथिलीशरण गुप्त
 २. एक फूलकी चाह - श्री सियारामशरण गुप्त
 ३. मानवजीवन - श्री सुमित्रानंदन पंत
 ४. मुसीबत - श्री मौलाना अल्लाफ हुसेन - 'हाकी'
 ५. हिम्मत न हारो - श्री मौलाना अल्लाफ हुसेन - 'हाकी'
 ६. झाँसीकी रानीकी समाधि पर - श्रीमती सुभद्राकुमारी चौहान
- ईकाइ - ४ व्याकरण - मुहावरें और कहावतें (भूल सुधार ,
पुस्तकमें सें चलाई जायेगी)

भूल - सुधार - लेखक - गिरिराज किशोर

(किताब - ४)

अम्बाशंकर नागर

नवजीवन प्रकाशन, अमदावाद- १४

गुजरात विद्यापीठ ।

ईकाई - प अनुवादका-

पाठ्यक्रमके निबंधो में सें अनुवादना

अध्यापन ।

(प) शिक्षा पध्धति :-

ब्याख्यान पध्धति, स्वाध्याय पध्धति, चर्चा पध्धति, विद्वान ब्याख्यान
माला, प्रश्नोत्तर पध्धति, प्रदर्शन ।

(६) मूल्यांकन :-

मूल्यांकन हेतु प्रश्नपत्र द्वारा मूल्यांकन और स्वाध्याय के द्वारा मूल्यांकन
किया जाय ।

(७) संदर्भ ग्रंथ सूचि :-

१. हमारे प्रतिनिधि कवि - विश्वंभर मानव
२. हिन्दी कविता : आधुनिक आयाम - रामदरश मिश्र
३. हिन्दी कहानियाका शिल्प वीधिका विकास - लक्ष्मीनारायण लाल
४. कहानी और कहानीकार - मोहनलाल जिज्ञासु

५. हिन्दी एकांकी - रामचरण महेन्द्र
६. आधुनिक हिन्दी - डो. लक्ष्मीनारायण लाल
७. अच्छी हिन्दी रामचन्द्र वर्मा - लोकभारती प्रकाशन,
इल्हाबाद.
८. हिन्दी निबंध के सौ वर्ष - डो. मृत्युंजय उपाध्याय,
गिरनार प्रकाशन, महेसाणा
९. निबंध सिद्धांत और प्रयोग - डो. बदरीनाथ त्रिवेदी, बिहार हिन्दी
ग्रंथ, अकादमी, पटना ।
१०. हिन्दी निबंध और निबंधकार - ले. द्वारिकाप्रसाद सकसेना
११. हिन्दी साहित्य में निबंध और निबंधकार - डो. गंगाप्रसाद गुप्त
१२. साहित्यिक निबंध - राजनाथ शर्मा
१३. निबंध और निबंधकार - जयनाथ नलिन
१४. अशोक निबंध सागर - विजयकुमार शर्मा, कृष्णदेव
१५. हिन्दी रचना और निबंध भाग - र - डो. अम्बाशंकर नागर
१६. भूल सुधार - गिरिराज किशोर और अम्बाशंकर नागर
१७. हिन्दी व्याकरण प्रवेश - पारेख नगीनदास, गुजरात विद्यापीठ ।
१८. महादेवी संस्मरण ग्रंथ संपादक - सुमित्रानन्दन पंत, भारतीय साहित्य
मंदिर - दिल्ली.

હેમચંદ્રાચાર્ય ઉત્તર ગુજરાત યુનિવર્સિટી, પાટણ

ગ્રામવિદ્યા શાખા : 1. રૂલ ફાર્મ મેનેજમેન્ટ

2. રૂલ હોમ સાયન્સ મેનેજમેન્ટ & હેલ્થ

સ્નાતક કક્ષાનો અભ્યાસક્રમ, .બી.આર.એસ. સેમેસ્ટર - 2

વિષય : કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશન Inter Disci. Paper No. 4

(Computer Application) Credit -3

૧. માળખું .

અઠવાડિયાના વર્ગો	આંતરિક ગુણ	સેમીસ્ટર ગુણ	કુલ ગુણ	સેમીસ્ટર પ્રશ્નપત્રનો સમય
સૈધ્ધાંતિક - ૨	૨૦	૫૦	૭૦	૨ કલાક
પ્રાયોગિક - ૨	૧૦	૨૦	૩૦	૧ કલાક
કુલ- ૪	૩૦	૭૦	૧૦૦	૩ કલાક

૨. હેતુઓ :

૧. કમ્પ્યુટર વિજ્ઞાનનો સામાન્ય પરિચય કેળવે.
૨. કમ્પ્યુટરના પાયાના સિધ્ધાંતો સમજે તેની કાર્યપ્રણાલી જાણે.
૩. સમાજના વિવિધક્ષેત્રોમાં કમ્પ્યુટરની ઉપયોગિતા સમજે.
૪. પ્રત્યક્ષ કાર્ય દ્વારા પત્રલેખન, અહેવાલ લેખન, દસ્તાવેજીકરણ વગેરેનું કૌશલ્ય વિકસાવે.

૩. અભ્યાસક્રમ :

એકમ - ૧ કમ્પ્યુટર ફંડામેન્ટલ (૨૦% ગુણભાર)

- (૧.૧) કમ્પ્યુટરનો પરિચય.
- (૧.૨) કમ્પ્યુટરના ઉપયોગ અને લાક્ષણિકતાઓ.
- (૧.૩) કમ્પ્યુટર જનરેશન (ઈતિહાસ) અને કોમ્પ્યુટર પ્રકાર.

એકમ - ૨ કોમ્પ્યુટર ઓવર વ્યુ (૨૦% ગુણભાર)

- (૨.૧) કમ્પ્યુટરના વિવિધ ભાગોનો પરિચય (ઈનપુટ-આઉટપુટ-પ્રોસેસર).
- (૨.૨) હાર્ડવેર-સોફ્ટવેર માહિતી, સોફ્ટવેરના પ્રકાર, ઓપરેટીંગ સીસ્ટમ, પ્રકાર અને કોન્સેપ્ટ.
- (૨.૩) વર્ઝન એટલે શું ?
- (૨.૪) કમ્પ્યુટર ચાલુ કરવાની તથા બંધ કરવાની રીત.

એકમ - ૩ વર્ડ પ્રોસેસીંગ - પ્રાથમિકતા (૨૦% ગુણભાર)

- (૩.૧) વર્ડ પ્રોસેસીંગની પ્રાથમિક સમજણ.
- (૩.૨) એમ.એસ. વર્ડનો પ્રાથમિક પરિચય.
- (૩.૩) એમ.એસ. વર્ડની સ્ક્રીન વિશે સમજણ.

- (૩.૪) ડોક્યુમેન્ટ સાથે કાર્ય.
- (૩.૫) ડોક્યુમેન્ટ બનાવવાની, તેને સુધારવાની રીત.
- (૩.૬) માહિતીનો ફોર્મેટિંગ કરવાની રીત સમજાવો.
- (૩.૬.૧) ફોર્મેટિંગ ટુલબારનો ઉપયોગ કરીને.
- (૩.૬.૨) ફોર્મેટિંગ મેનુનો ઉપયોગ કરીને.
- (૩.૭) ડોક્યુમેન્ટમાં ગ્રાફિક્સનો ઉપયોગ.

એકમ - ૪ વર્ડ પ્રોસેસીંગ - એમ.એસ. વર્ડ (૨૦% ગુણભાર)

- (૪.૧) માહિતીને એડીટિંગ કરવાનું કાર્ય
- (૪.૧.૧) અન્ડુ, રીડુ વેગેરેનો ઉપયોગ
- (૪.૧.૨) કટ,કોપી, પેસ્ટનો ઉપયોગ
- (૪.૧.૩) ફાઈન્ડ, રીપ્લેસ

- (૪.૨) બુલેટ એન્ડ નંબરીંગ, બોર્ડર શેડ્સ
- (૪.૩) સ્પેલીંગ તેમજ ગ્રામર ચેક કરવા.
- (૪.૪) ટેબલ
- (૪.૫) મેઈલ- મર્જ

એકમ - ૫ વિન્ડોઝ વિશેની સમજણ. (૨૦% ગુણભાર)

- (૫.૧) ફાઈલ - ફોલ્ડર બેઝીક માહિતી.
- (૫.૨) માય કમ્પ્યુટરની સમજણ.
- (૫.૩) સ્ટોરેજ ડિવાઈઝની સમજણ.
- (૫.૪) રીસાયકલબીનની સમજણ.

ડી.ટી.પી. ની સમજણ - ૧

૪. મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ

ક્રમ	કસોટી	ગુણભાર	સમય	પરીક્ષા પદ્ધતિ
૧.	મધ્ય સેમેસ્ટર કસોટી	૩૦%	એક કલાક	પ્રશ્ન પેપર
૨.	વિશિષ્ટ મૂલ્યાંકન	૧૦%	૧૩૨ મુજબ	ટર્મ પેપર/ સ્વાધ્યાય/ પ્રત્યક્ષ
૩.	એકંદર છાપ	૧૦%	સેમેસ્ટર દરમ્યાન એકંદર છાપ	સેમેસ્ટર દરમિયાન ગૃહકાર્ય, વર્ગનોંધ, ભાગીદારી વૃત્તિ, વલણ, નિયમિતતા, લાઈબ્રેરી વર્ક
૪.	સેમેસ્ટર પરીક્ષા	૫૦%	બે કલાક	પ્રશ્ન પેપર, પ્રત્યક્ષ

૫. સંદર્ભ ગ્રંથ :

૧. મંત્રી રાજેન્દ્ર (૧૯૯૧) - 'કમ્પ્યુટર' એટલે શું ?
૨. દેસાઈ માધવ, 'કમ્પ્યુટર' પરીચય -અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.
૩. શાહ હિમાંશું, 'કમ્પ્યુટર' સાથે મિત્રતા, ગાલા પ્રકાશન -અમદાવાદ.
૪. ડો. મોદી નગીન 'કમ્પ્યુટર' ની બોલબાલા - આર.આર. શેઠ - અમદાવાદ.
૫. વ્યાસ નિખીલ, 'કમ્પ્યુટર' એપ્લીકેશન, અતુલ પ્રકાશન - ગાંધીનગર.
૬. વ્યાસ નિખીલ, 'કમ્પ્યુટર' પરીચય અને બેઝીક પ્રોગ્રામિંગ - અતુલ પ્રકાશન.
૭. મંત્રી રાજેન્દ્ર, 'કમ્પ્યુટર'નું રહસ્ય, નવભારત સાહિત્ય મંદીર- અમદાવાદ.
૮. ચારણ શિવદાન અને પરમાર સી.સી., - 'કમ્પ્યુટર' ની કાર્યપ્રણાલી.
પુસ્તકાલયના પરિપ્રેક્ષ્ય, યુનિવર્સિટી ગ્રંથ નિર્માણ બોર્ડ -ગુજરાત રાજ્ય
૯. બીવીશી ગુણવંતી અને બીજી, 'કમ્પ્યુટર' પ્રોગ્રામીંગ અને કોમ્પ્યુટર
૧૦. દવે ભૂષણ, - 'કમ્પ્યુટર' સંચાલન અને બેઝીક ભાષા,
નવ ભારત સાહિત્ય મંદીર - અમદાવાદ
૧૧. ગર્ગ રાજીવ, - 'કમ્પ્યુટર' આધુનિક વિજ્ઞાન કા વરદાન -
રાજપાલ એન્ડ સન્સ - દિલ્હી
૧૨. એપ્ટીક વિદ્યા - એપ્ટીક લીમીટેડ, મુંબઈ
૧૩. શાહ સોનલ - 'કમ્પ્યુટર'
૧૪. તકસાલી આર. પી.સી. 'કમ્પ્યુટર'

★★